

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATUTY

Konkretizace lyrického textu na II. stupni ZŠ
(diplomová práce)

Knihovna JU - PF

3 1 1 5 1 7 2 3 1 4

Vypracovala: Kateřina Hovádová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jana Skálová, Ph.D.

2006

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí své diplomové práce Mgr. Janě Skálové, Ph.D. za podnětné rady a připomínky.

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma „Konkretizace lyrického textu na II. stupni ZŠ” jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Českých Budějovicích 15. dubna 2006

Kateřina Horáková

podpis

Anotace

Název: Konkretizace lyrického textu na II. stupni ZŠ

Diplomová práce 2006, České Budějovice

Vypracovala: Kateřina Hovádová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jana Skálová, Ph.D.

Cílem této diplomové práce je přinést profil současného čtenáře staršího školního věku. Je rozdělena na dvě hlavní části, teoretickou a praktickou.

Teoretická část se zabývá psychickým vývojem dětí staršího školního věku, rozbořením pojmu čtenářství, jeho vývojovými etapami a faktory, které četbu ovlivňují s důrazem na podporu a rozvoj čtenářství u dětí staršího školního věku.

V praktické části nalezneme výzkum současného stavu čtenářství žáků staršího školního věku. Výzkum byl prováděn dotazníkovou metodou a zúčastnily se ho dvě školy z Jihočeského kraje. Obsahem praktické části je tudíž seznámení s použitou metodou, samotný popis výzkumu, analýza výsledků výzkumu a interpretace závěrů v konfrontaci s se staršími, již provedenými výzkumy. Výsledky jsou pro větší názornost doloženy tabulkami a grafy.

Annotation

The main task of this diploma work is to show a contemporary child reader of advanced primary school. This work is divided into two parts: the theoretic and practical.

The theoretic part aim to define psychical development of pubescents, the definition of reading, the evolution phases of child's reading, development of this reading and guidance to it.

The practical part presents investigation of the contemporary reading level of advanced primary school pupils. The research was carried out by means of questionnaire and took place at two schools in the south of the Czech republic. This part includes description of the research, analysis of its results and its interpretation. Many quotations are proved by tables and graphs.

Obsah:

1. Úvod.....	str. 8
2. Psychický vývoj dětí staršího školního věku.....	str. 10
2.1. Tělesný rozvoj.....	str. 11
2.2. Citové prožívání.....	str.12
2.3. Vývoj myšlení.....	str. 14
2.4. Vývoj poznávacích procesů.....	str.17
2.5. Vývoj řeči.....	str.19
2.6. Identita a sebevědomí.....	str. 20
2.7. Socializace.....	str.23
2.8. Vůle.....	str. 25
2.9. Vztah dítěte k četbě.....	str. 26
3. Profil čtenáře staršího školního věku.....	str. 27
3.1. Čtenářství.....	str.28
3.2. Vývojové etapy dětského čtenářství se zaměřením na pubescenci.....	str. 29
3.3. Pubescent a literární výchova.....	str. 34
3.4. Pubescent a lyrický text.....	str. 38

4. Předmět a metoda výzkumu.....	str. 41
5. Popis a rozbor získaného materiálu.....	str. 44
6. Závěr.....	str. 95
7. Seznam použité literatury.....	str. 97
8. Přílohy.....	str. 100

1. Úvod

„Dům bez knih je jako tělo bez duše.“

(Julius Zeyer)

Tento citát je bezpochyby pravdivý, protože četba formuje naši duši, díky ní formulujeme naše myšlenky. Když trávíme čas s knihou v ruce, rozvíjíme naši osobnost, naši racionální i emocionální stránku. Kniha je nám v mnohých případech rádcem, pomocníkem i přítelem. I z těchto důvodů je nezbytné snažit se o to, aby knihy milovaly především děti ve všech obdobích svého vývoje, zvláště v pubescenci. Vždyť právě v tomto období jsou nejzranitelnější, nejzmatenější a nejcitlivější, a jak již bylo řečeno, kniha jim může být vítaným společníkem. Bohužel trendem poslední doby je pokles čtenářského zájmu ve všech věkových kategoriích i přesto, že vzdělanost u nás neustále roste. Všeobecně se za jeden z důvodů považuje nedostatek času, lidé se snaží ekonomicky zajistit svou rodinu, netráví s dětmi tolik času a ty nevyrůstají v prostředí plném vhodných podnětů (raději tráví čas u televize či fyzickou aktivitou, která je určitě pozitivní, ale nerozvíjí tolik intelektuální a emocionální složku osobnosti).

Cílem této diplomové práce je provést průzkum zjišťující priority a zájmy čtenářů staršího školního věku, tedy žáků 6. – 9. tříd základní školy. Jde především o to zjistit, jaký vztah mají dětské čtenáři k četbě, jaké podněty je k četbě vedou, jaké žánry preferují, kdo je k četbě inspiruje, co jim literatura přináší a co je při čtení na díle nejvíce zaujme. Dále je výzkum zaměřen na poznání všeobecných zájmů dítěte a na zjištění míry vlivu rodiny a učitele.

Teoretická část diplomové práce rozebírá pubescenta jako osobnost, poukazuje na jeho psychický a fyzický vývoj, tedy na aspekty, které podle mého názoru mohou ovlivňovat vztah dětí k četbě. Je zřejmé, že své místo

zaujímá i systém literární výchovy na základní škole a literární žánry, ze kterých mohou čtenáři vybírat. Tato práce dále rozebírá pojem čtenářské kompetence. Zaměřuje se i na osobnost učitele, který svými metodickými postupy a prací s textem v hodině může ovlivnit, zda se dítě stane čtenářem či naopak.

V praktické části diplomové práce jsou vyhodnoceny a analyzovány výsledky výzkumu, které mají širokou paletu možností uplatnění v praxi. S pomocí závěrů tohoto a dalších rozsáhlejších výzkumů lze totiž cíleně zaměřovat výuku a výchovu správným směrem vstříc opravdovým zájmům dítěte a posílit úlohu učitele při ovlivňování zájmů žáka. V neposlední řadě ukazují autorům žánrové oblasti, které stojí v centru nebo naopak na periferii čtenářských zájmů.

2. Psychický vývoj dětí staršího školního věku

Na počátku této kapitoly je nutné podotknout, že vystihnout psychické zvláštnosti dětí v tomto tak citlivém období je nezbytné. Možná by se mohlo zdát zbytečné zabývat se těmito obecnostmi, protože v posledních letech byly tolik skloňovaným tématem. Ale často docházelo k tomu, že psychický vývoj dítěte se zkoumal odtrženě od vývoje dětského čtenářství, přičemž tyto prvky spolu neodmyslitelně souvisí při komplexním pohledu na dítě v jakémkoli věku. Psychická vyzrállost a sociální status dítěte se nutně odrážejí v jeho vztahu k četbě.

Pojem děti staršího školního věku zahrnuje žáky 6. – 9. tříd základní školy, tedy děti mezi 11. až 15. rokem života. Pubescence neboli dospívání představuje v životě dítěte významný biologický, ale i sociální mezník. Dochází k radikálním i postupným změnám, které formují člověka jako osobnost, k pohlavnímu dospívání a především k novému začleňování osobnosti do společnosti. Je to snad nejsložitější vývojové období plné neklidu, nerovnováhy, proměnlivosti, sentimentality, které je vedeno především snahou po samostatném jednání a rozhodování, což často spěje ke konfliktům s dospělými. Dospívající si bývá vědom své slabosti a překonává pocit méněcennosti vychloubáním, ztřeštěnou odvahou a denním sněním. Tuto etapu můžeme tedy označit za velmi dynamickou, kdy v poměrně krátké době se z dítěte stává vyzrálý dospělý člověk s vyhraněnými názory na život, který je připraven plně se začlenit do pracovního procesu a do občanského života. „Dospívání je údobím intenzivního zvnitřňování vnějších podnětů, předmětných činností, norem, požadavků a vlivů, které se osobitě transformují a mění ve vědomosti, dovednost, názory, přesvědčení, hodnoty a principy jednání. Ty pak jsou nejen součástí vnějších projevů, ale jsou zároveň

využívány v praktickém životě, v dalším učení a v práci, v mezilidských vztazích.”¹

Mění se vztah pubescenta ke skutečnosti, což se projevuje i jeho vztahem k literatuře. Na rozdíl od čtenářství v mladším školním věku, ještě nerozlišuje výmysl od skutečnosti (tzv. naivní realismus), v pubescenci si již uvědomuje významové dosahy vztahující se k životní skutečnosti. I přesto se ještě v tomto období mísí iluze se realitou. Do svého čtenářství vkládá jedinec značnou míru emocionality.

2.1. Tělesný rozvoj

V průběhu fyzického vývoje dochází k biologickým změnám, které označujeme jako zrání organismu. Jedná se o změny odehrávající se v lidském organismu určované vnitřními biologickými činiteli. Tyto změny nejsou tolik ovlivňované vnějším prostředím, jako duševní a citový vývoj pubescenta.

Počátek etapy dospívání je ohraničen biologickými a tělesnými změnami, jako je

- pohlavní dospívání
- prudký růst výšky a hmotnosti
- rozvoj sekundárních pohlavních znaků (změna postavy, mutace hlasu u chlapců
- dívky – první menstruace
- chlapci – první poluce.

Pohlavní dozrávání provází i prudký rozvoj v oblasti psychiky, nástup změn může být velmi individuální a nerovnoměrný. Na jednu stranu děti touží vypadat jako dospělí jedinci, na druhou stranu se této proměny „děsí“ (tělesný

¹ Taxová, J.: Pedagogicko psychologické zvláštnosti dospívání, str. 59, SPN Praha 1987

vývoj nemají pod svou kontrolou). Může nastat i frustrace ze všeobecně prosazovaného kultu osobnosti a krásy, a především z pokusů o jeho naplnění. „Mnohé děti, které nevykazují dosud žádné změny pohlavního zrání, začínají již myslet vyspělým abstraktním způsobem a začínají být proto také kritické vůči druhým i sobě, jak je to charakteristické pro dospívající. Naopak jiní jedinci, u nichž už zřetelně začalo pohlavní dospívání, jsou stále ještě emočně, intelektuálně a sociálně dětinští.“²

Sexualita prochází v tomto období bouřlivějším vývojem, jenž má podklad v tělesných změnách, ale není v životě tím ústředním. Chlapci a dívky zpočátku dávají přednost odděleným skupinám, ke sbližování dochází až ve čtrnáctém a patnáctém roce. Zamilovanost bývá většinou jen platonická (touha na dálku, idealizace partnera). U dětí vyrůstajících v nepříznivém výchovném prostředí může dojít i k nevhodnému urychlení sexuálního života a k pohlavnímu styku již v tomto období. Pro „normální“ vývoj je tedy vhodné a výchovné podporovat pochopení pro otázky i obtíže v klidném rozhovoru, provádět sexuální osvětu, doporučit vhodnou četbu. Je důležité si uvědomit, že pohlavní zralost neznamena zralost fyzickou ani psychickou a že na pohlavní dospívání by jedinci měli být připraveni systematickou sexuální výchovou rodiny i školy.

2.2. Citové prožívání

Období pubescence má rozhodující význam pro utváření emocionálního života člověka. Dochází k proměně v prožívání, kdy osobnost je nevyrovnaná, a tedy výbušná a unáhlená, labilní, náladová, snadno unavitelná a podrážděná. Převažuje nedostatek sebeovládání, tabuizace vlastních pocitů a výkyvy

² Langmeier J., Krejčířová, D.: Vývojová psychologie, Grada Publish, Praha 1998, s. 138

v sebehodnocení. V citovém životě je dítě prudké, ale značně povrchní. Obrací se více do sebe a mívá pocit osamělosti a nepochopení. Začíná se zároveň osamostatňovat ve vlastním životě, volí si authority. Morálka se postupně zvnitřňuje, po nesprávném činu následuje pocit viny a výčitky svědomí.

City se vyznačují velkou intenzitou (smutek prožívá hluboce a často jako tragédii, naopak radost obsahuje vysoké stupně vzrušení a nadšení). Rozvíjí se city intelektuální a estetické. Pubescenti snadno přecházejí od radosti ke smutku, od nadšení k znechucení, od naděje ke zklamání; city jsou labilní a citové sebeovládání je velmi nízké. Typická je „bezprostřednost citů“ (prožívání citu radosti a smutku se nemusí spojovat s nějakým konkrétním podnětem, často se vyskytují stavy neurčitých smutků, žalů a tužeb). Příčinou je vliv hormonální činnosti na nervovou soustavu. Proto dospívající potřebuje pochopení, podporu, lásku a pocit jistoty a bezpečnosti zejména v rodině a ve škole.

Citový život sebe sama i ostatních bývá v centru zájmu, což se projevuje např. psaním deníků. Jak již bylo řečeno, typická pro toto období je citová výbušnost, sentimentalita, citová rozháranost. Objevují se nové city: nenávisť a zbožňování. V této době se počíná vytvářet mravní ideál - vzor, jehož kvalit si dítě přeje dosáhnout a jehož obdivuje (bývá jím často nějaká historická postava nebo známá osobnost společenského, kulturního nebo sportovního života). Postava zbožňovaného člověka je idealizovaná a slouží zároveň jako mravní vzor. Kolem patnáctého roku se probouzí pocit osamělosti, touha po něčem neznámém, nesplnitelném. Žebříček hodnot a mravní kodex se teprve utvářejí, jsou hledány a nacházeny "v boji" a nikoli slepým poslušáním autorit. Ke skupině (partě, třídě) ho váže vědomí sounáležitosti a solidarity, je ovlivňován veřejným míněním skupiny. Objevuje se výrazný smysl pro čest a spravedlnost, cit pro přátelství a nenávisť, náklonnost k druhému pohlaví. Mladiství velmi snadno podléhají nadšení a elánu.

K uklidnění a pochopení sama sebe, tělesných proměn a citového života může dospívajícím přispět četba. V tomto období totiž pubescent prožívá děj knihy mnohem hlouběji. Je jen na rodičích, ale především na učitelích a vychovatelích, aby využili všech dostupných metodických postupů, které umožňují správně naladit dospívajícího na četbu tak, aby čtení pro něj neznamenal jen nudnou školní povinnost, ale tak, aby mu knihy přinášely pochopení sebe sama a reflektovaly jeho současný duševní stav.

Hlavním zaměstnáním tohoto věku zůstává škola. Nezabezpečuje nyní již získání základních vědomostí, ale měla by nabídnout základy vědy, kultury a civilizace. Dospívající často rozvíjejí svá specifická nadání již jen v oblastech svého zájmu.

Mladistvý se připravuje na ukončení povinné školní docházky a je nucen zvolit si školu či povolání, odpovídající jeho vědomostem, dovednostem, schopnostem a zájmům. Tyto změny pak vedou k absenci jistot a k potřebě získat přijatelnou pozici ve světě dospělých.

2.3. Vývoj myšlení

Intelektové schopnosti dosahují v dospívání vrcholného stadia a v dalších obdobích se již kvalitativně nemění. Schopnost analýzy a chápání obecných vztahů značně pokročila, rozvíjí se i schopnost operovat s abstraktními pojmy. Zdokonaluje se orientace v prostoru a čase. Kvalita pozornosti a paměťových schopností (logická paměť) se také blíží k vrcholu. Paměť se již neupírá jen na konkrétní, větší pochopení abstraktních pojmů a symbolů umožňuje i jejich zapamatování. Rozšíření analytické schopnosti má vliv na rozvoj vnímání. Dítě v tomto věku hlouběji proniká k podstatě věcí, dokáže odlišit podstatné

znaky od nepodstatných. Své myšlenky přesně vyjadřuje specifickými výrazy. Získané poznatky se snaží logicky uspořádat.

Dochází k rozvoji poznávacích procesů (hlavně formálně logických operací), kdy mladistvý začíná uvažovat, vytváří si hlavní cíle a hodnoty, produkuje hypotetické úvahy o světě, ale především začíná plánovat svou budoucnost. Mladistvý je přesvědčen o výjimečnosti vlastních pocitů i myšlenek.

Dle Piageta řadíme pubescenci z hlediska kognitivního vývoje do čtvrtého (posledního) období formálních logických operací (jemuž předcházelo stádium konkrétních operací, ve kterém bylo dítě schopno pracovat jen s konkrétními pojmy), které se vymezuje již výše zmíněnými znaky. Podle Piageta jedinec ve věku 12 let a víc má v podstatě stejný způsob myšlení jako dospělý a je tedy je schopný uvažovat v čistě symbolických pojmech, používá formální myšlení: zvažuje všechny možnosti (následky hypotéz, potvrzování platnosti či jejich vyvracení) - to je pro toto stadium předpoklad. S tímto stadiem je spjata i stadium chápání morálních pravidel dítětem. Mladiství vytvářejí pravidla, aby byli schopni se vypořádat se situací, s níž se ještě nikdy nesetkali, jedná se tedy ideologický způsob morálního usuzování. Pro myšlení pubescentů je typická ukvapenost, zbrkllost a přehnaná radikálnost soudů, což je dáno nedostatečnými životními zkušenostmi. Často také ani neumí své myšlenky vyjádřit, ať slovně či písemně.

Tyto formální operace se týkají slovně či jinak symbolicky formulovaných výroků o předmětech a vztazích mezi nimi pouze na abstraktní úrovni (bez ohledu na jejich obsah). Tato schopnost abstraktního myšlení je vyvinuta natolik, že jedinec je schopen řešit i poměrně složité teoretické otázky. „Formální myšlení, které lze nazvat hypoteticko-deduktivním, manipuluje s operacemi, se soudy, vytváří si úsudky. Jedinec může různým způsobem kombinovat pojmy i hypotézy. Veškerá formálně operační činnost je mnohem víc než předchozí formy myšlení. Je spojena s přesným ovládním

řeči, protože potřebuje diferencovanou znakovou soustavu."³ Ve vyučovacích předmětech na základní škole se totiž předpokládá zvládnutí systému vědeckých pojmů, k čemuž je osvojení a užívání jazyka nezbytné. Slovní zásobu a schopnost formulovat své myšlenky může pomoci zlepšit i četba a možnost vyjadřovat své myšlenky před vrstevníky. Jelikož je, jak již bylo řečeno, dítě rozumově vyspělejší a je schopno náročnějších myšlenkových operací, i literatura pro starší školní věk má mnohem těžší úlohu. Pubescentům již nestačí pouhé působení na city, dílo je musí hlavně rozumově přesvědčit (do popředí se dostává např. dobrodružná literatura s kladným hrdinou, se kterým se pubescent může ztotožnit).

Rozlišujeme dva způsoby myšlení, a to reproduktivní a produktivní. Při reproduktivním myšlení žáci přijímají více méně poznatky již v hotové a prověřené formě v uceleném systému. Cesta objevování a hledání možných řešení aktivně žákem je tedy minimalizována, což může vést žáky k pasivitě a závěrům, že na řešení všech problémů existuje jeden platný návod. Ve většině škol převažuje bohužel podněcování tohoto způsobu myšlení. I přesto, že při produktivním myšlení mají žáci možnost osvojit si metody tvůrčího přístupu k životním problémům. Jde totiž o samostatné vyhledávání a ověřování možných variant řešení problémů. Tyto přístupy se ale nevylučují, je naopak vhodné jejich vzájemné doplňování. Jen když se orientujeme v uceleném aparátu poznatků, můžeme využít i tvůrčích metod při hledání alternativních řešení situací.

³ Vágnerová M., Valentová L.: Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita, Karolinum Praha 1994, str. 101

2.4. Vývoj poznávacích procesů

V tomto období dosahují jednotlivé smyslové orgány svého vrcholu co se týče výkonnosti a kvality. I proto je vnímání přesnější, více zaměřené na detaily a obsahově mnohostrannější. Vnímání je kladně ovlivněno rozvojem myšlení, záměrné pozornosti a logické paměti. Jedinec je schopný spatřovat, realizovat a určovat a rozlišovat podstatné vlastnosti jevů a vidět je v souvislostech. Také již dokáže určit části, ze kterých se skládá celek. Tím se uplatňují analytické a syntetické postupy vyšší úrovně (důležitými didaktickými pomůckami jsou různá schémata, návody a grafy, které tyto postupy rozvíjejí).

Kvalita vnímání je značně ovlivněna činností, při níž proces vnímání probíhá. Je totiž rozdíl mezi pouhým pasivním nazíráním a naopak aktivním zpracováním podnětů a vjemů. Podle výsledků výzkumů pubescenti stráví mnoho hodin týdně u televize a poslechem hudby. Přínos je ale diskutabilní. Při současné malé nabídce pořadů pro děti a mládež hrozí při sledování televize stále větší nebezpečí pouhé pasivní konzumace. Hudba často pouze slouží jako kulisa při vykonávání jiných činností. Totéž platí i pro četbu, kdy je nutné rozlišit záměr. Je totiž rozdíl, zda děti čtou pouze kvůli vzrušujícímu ději nebo zda o obsahu knihy přemýšlejí. Vnímavost je tedy důležitá, ale nezbytná je i schopnost zhodnotit vnímané materiály.

Dozrává i pozornost (tedy záměrné soustředění vědomí na příslušnou činnost), kdy dochází ke zlepšení kvality koncentrace a délky trvání. Schopnost soustředění ale může i kolísat, pubescenti bývají nesoustředění a rozptýlení. Tato situace nastává vlivem dočasného oslabení nervové soustavy v důsledku rychlého růstu a hormonálních změn v organismu, často i kvůli nevyhraněnosti jejich zájmů a aktivit. Aby pozornost dospívajícího byla soustředěná, je nutné ho zaujmout a motivovat (svou osobností, tématem,

metodickými pomůckami). Podaří-li se nám nadchnout pubescenta, dokáže s mimořádnou pozorností přečíst knihu či sledovat film. Nevzbudíme-li zájem dítěte, dochází k výkyvům pozornosti a nesoustředěnosti. Toto platí samozřejmě i pro literární výchovu. Je důležité nezanedbat vliv vnějších a vnitřních podmínek pozornosti, jako je prostředí, osobnost učitele, srozumitelnost, zájem o činnost apod.

V období pubescence dochází i k vývojovým změnám v oblasti paměti. Zde se více uplatňuje logická paměť, ale i mechanická se dále rozvíjí. Jedinec je schopen si lépe zapamatovat abstraktní materiál, tzn. že se zvyšuje převaha úmyslného zapamatování nad bezděčným.⁴ Zaměříme-li se na paměť pubescenta, zjistíme, že dovede přesně charakterizovat přečtené pasáže knihy. Je schopen si zapamatovat děj knihy a osvojit si poznatky v knize uspořádané. Preferuje totiž učení na základě porozumění před mechanickým osvojováním. Čtením tedy lze paměť rozvíjet.

V tomto období stoupá význam fantazie. Představivost je charakterizována denním sněním s tvořivostí a je velmi bouřlivá. Snění má relaxační a kompenzačně toužebný charakter (sny o velké lásce, o slávě a popularitě, o neobvyklých příhodách, o bohatství, o lepších vztazích v rodině, o dokonalejší společnosti apod.). Rozlišujeme snění stenické (vede k ujasnění cílů a podporuje realizaci) a astenické, v němž se tvořivost projevuje prvními literárními pokusy mladistvého (často si píše deníky, první básně, divadelní hry či povídky), v nichž uskutečňuje své fantazie, představy, plány a sny o budoucnosti. Tím dochází k rozvoji estetických citů. Děti mají značný sklon k fantazii, nacházejí oblibu v dobrodružných a fantastických příbězích.

Rozvoj fantazie samozřejmě podněcuje četba (např. v dobrodružném románu představuje nová a exotická místa a především chlapci, toužící po neobvyklých zážitcích a po nebezpečném stylu života, získávají náměty pro

⁴ Linhartová, D.: Psychologie pro učitele, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno 2000, str. 95

své sny). Při četbě významnou úlohu hraje představivost, protože kniha pouze popisuje postavy, prostředí a události a mnoho nechává na recipientově fantazii. Jde tedy o aktivní způsob percepce.

V systému vzdělávání by měla mít své místo i výchova k tvořivosti, protože tvůrčí činnost je vysoce ceněna společností. Tvořivost chápeme jako vlastnost lidské činnosti, která přináší něco nového a originálního. Tvořivost se projevuje i v hledání nových řešení problémů, což by měli svým přístupem podporovat učitelé (ve všech školních i mimoškolních činnostech) i rodiče.

2.5. Vývoj řeči

V psychickém vývoji pubescenta plní důležitou roli i řeč. Stejně jako myšlení, dosahuje v tomto období značného rozvoje. Změny jsou, více než ve vývoji řečového projevu, nápadné v jeho kvalitě. Roste slovní zásoba a slovník pubescenta se obohacuje především o abstraktní pojmy, objevuje se cizí terminologie, ale také například o slang. Obohacuje se tedy aktivní slovník, řeč je méně formální. Mladistvý se chce v řeči odlišovat od mladších věkových kategorií a naopak by se rád identifikoval se skupinou vrstevníků (i proto stoupá obliba slangových a vulgárních výrazů).

Na rozvoj slovní zásoby působí především četba, škola, televize, komunikace s vrstevníky a rodiči každodenního společenského styku. V tomto období se žáci mají naučit kultivovaně vyjadřovat spisovným jazykem, dále rozlišovat, kdy užít jazyka spisovného a kdy naopak mohou mluvit hovorově. Také by měli uvědoměle poznat stavbu jazyka, naučit se správně hodnotit a vybírat slova, poznat poměr mezi formou a obsahem a především aktivně rozvíjet svoji slovní zásobu. Tyto požadavky jsou vázány především na rozvoj

pozornosti, paměti, vnímání, fantazii a myšlení (o kterých jsme se zmiňovali v předchozích kapitolách).

2.6. Identita a sebevědomí

Pubescent prochází výraznou změnou identity. Erikson etapu dospívání nazývá genitálním obdobím, kdy jedinec hledá vlastní identitu. Důležitý je vztah k vlastnímu já, které se stává hodnotou i problémem. Zároveň se snaží i tuto jinou identitu potvrdit, a tím dosáhnout nové přijatelné role ve světě dospělých. Právě příprava na dospělost je smyslem i cílem tohoto vzrušujícího (někdy i bolestného) období. Podle Anny Freudové se jedná o přechodné období, které je ale svým významem ještě důležitější než rané dětství (kdy dochází k růstu pudových tendencí, narušení osobnostní rovnováhy a utváření obranných mechanismů). Chlapci a dívky zkoumají sami sebe (rozmýšlejí nad tím, kdo jsou, kdo by mohli být a především kým by chtěli být). S tímto sebezpytováním souvisí zvýšená sebekritičnost, srovnávání se s ostatními vrstevníky, velká zranitelnost a kolísání vlastního sebevědomí. Dospívání totiž přináší změny, které znamenají ztrátu jistoty dřívějších rolí, ale ne ještě jistotu nové pozice.

Vzniká tzv. skupinová identita, tedy touha být jako ostatní děti ve třídě, kroužku apod. Skupinová identita představuje přechodnou fázi v rozvoji individuální identity. Vrstevníci řeší stejné problémy, prosazují stejné názory a normy chování, ale i stejný způsob komunikace, stejné módní trendy. Ve skupině se klade důraz na konformitu jejích členů - potřeba konformity se projevuje ve stylu řeči, oblékání nebo třeba v preferované značce mobilních telefonů. Za to, že se člen skupiny vzdá své individuality, mu skupina poskytuje jistotu a přijetí. Zesiluje se jejich sebevědomí, jsou však celkově

nevyrovnání, nedůtkliví k připomínkám, nesebekritičtí. Vedle dospělých se cítí méněcenní, uznávají sice jejich autoritu, avšak nechtějí být už považováni za děti, a proto se přehnaně snaží napodobit dospělé a tím skrýt svůj pocit méněcennosti. Jsou v tomto věku zvláště náchylné k sugesci, a to zejména v otázkách, na které slyšely předtím vyslovit názory dospělých. Také na hodnocení ostatních vrstevníků je kladen obrovský důraz, protože tyto názory určují postavení jedince, jeho oblibu a vliv ve skupině.

Problémem se ukazuje i chování dospělých (rodičů, učitelů, vychovatelů) k pubescentovi, protože proti této unifikaci vzrůstá kritika dospělých (Př. „Nikdy nebudu jako můj otec!“ apod.). Pubescent nesnáší kompromisy a usiluje o jednoduché, přímočaré řešení, je vášnivým diskutérem a své názory (jako jediné správné) dokáže prosazovat velmi vehementně a velmi dlouho. Jiným typickým rysem pubescenta je pocit vlastní výjimečnosti - má za to, že jeho myšlenky a pocity jsou naprosto jedinečné a proto je také nikdo jiný nemůže pochopit. Komunikace mezi rodiči a jejich dospívajícím potomkem bývá problematičtější a obě strany často vnímají totéž - totiž že s tím druhým se nedá mluvit. Pubescenti nejsou dobrými komunikačními partnery mimo jiné pro svoji vztahovačnost, časté výbuchy a nepředvídatelné reakce; dospělí naopak projevují málo pochopení těmto přechodným jevům a často nadbytečně zkoušejí uplatňovat svoji autoritu. Reakce na trest je nepříznivější než v minulém období. Trest často vede jen k dalším konfliktům, protože porušené sebevědomí je těžkou úhonou.

„Dospělí totiž obvykle jednají s pubescentem jako s dospělým tam, kde by si přál, aby se s ním jednalo ještě jako s dítětem, aby byly respektovány jeho dětské projevy hry, zábavy a zájmy, jeho drobná či větší pochybení, neúspěchy ve škole, nepřesnosti ve výkonu apod. Naproti tomu tam, kde by si přál, aby byl respektován jako dospělý či alespoň téměř dospělý, aby mu byla popřána jistá volnost, aby nebyl omezován, aby bylo nasloucháno jeho stanovisku, názoru a mínění, aby byla brána v úvahu jeho aspirační úroveň,

jeho představa o sobě samém, jeho sebehodnocení, vlastní rozhodování o budoucnosti a životních perspektivách, přátelích atd., jednají s ním dospělí jako s dítětem a takřkajíc odkazují ho do příslušných mezí. Pubescent má pak převažující dojem, že je pro dospělé dospělým, jde-li o jeho povinnosti, a dítětem, jde-li o jeho práva.⁵

Pro tyto konflikty někteří psychologové označují období pubescence druhou fází vzdoru (první fáze se objevuje u batolete, tedy od jednoho do tří let), kdy se vyostřuje rozpor mezi dospíváním dítěte na jedné straně a touhou udržet dřívější postoje a vztahy rodiče k dítěti (pubescence přináší trnitou cestu k dospělosti, která bohužel často nenalézá pochopení u dospělých a s trochou nadsázky můžeme říci, že jim možná způsobuje komplikace pro sebe samé). Obecně lze tedy situaci v rodinných vztazích charakterizovat jako krizi autority rodičů, vznik konfliktů s rodiči a oslabení emocionální vazby na rodiče.

Větší vliv na sebehodnocení mladistvého mají negativní projevy vůči jeho osobě, což souvisí s rozvíjejícími se sociálními potřebami, jako je potřeba pozitivního souhlasu a respektování vlastní osoby. Z těchto důvodů má jedinec potřebu ukazovat se v lepším světle, zastírat nedostatky a především se stylizovat do role, která je očekávána. Potřeba identifikace vede k hledání vzorů, jimiž se velmi často stávají hrdinové knih (ti mají stejné problémy, zažívají podobné situace a prezentují shodné názory na svět, ve kterém žijí apod.). Děti v tomto období často čtou beletrii s psychologickou tematikou (dívky především dívčí romány), chlapci preferují především dobrodružnou literaturu. Obecně se také začínají zaměřovat na četbu poezie, která vyjadřuje jejich pocity. Pubescent tak získává někoho, s nímž se může ztotožnit, kdo mu může být nápomocen při hledání sama sebe, při formování a upevňování svých názorů, postojů a morálních hodnot a při hledání svého místa ve

⁵ Chaloupka, O.: Rozvoj dětského čtenářství, Československý spisovatel, Praha 1982, str. 313

společnosti. Hrdina knih se tak často stává vzorem, mravním ideálem, kterému se jedinec chce vyrovnat, ale také přítelem a rádcem v kritických situacích.

V tomto období patří mezi oblíbené činnosti debaty a diskuse, při nichž mladí lidé formulují a obhajují své názory a při nichž mají tendenci přesvědčit o jejich správnosti ostatní. Mají potřebu si vyjasňovat podstaty vztahů, jakými jsou přátelství a láska, smysl života. Zatímco dětství je typické úsilím o poznání a pochopení světa jako takového, pro dospívání je charakteristická potřeba uvažovat o tom, jaký by svět mohl být.

2.7. Socializace

S rozvojem identity souvisí i nutnost socializace, která je výrazně odlišná v rodině, oproti začlenění se ve škole. Ve škole jde „náctiletý“ cestou nejmenšího odporu, kdy se snaží nevyčínat a nevytvářet konflikty. Profilují se jeho zájmy, které ho většinou provázejí po celý život. Naopak v rodině vrůstá napětí, protože v ní se dítě snaží prosadit svou vlastní individualitu. Často dochází k názorovému střetu dvou generací, kdy dítě zaujímá k rodičům kritický postoj. Mladistvý má pocit, že rodiče nejsou tak moudří a všemocní, jakými se zdáli být. Dochází tedy k osamostatňování se od primární skupiny (t.j. rodiny) na jedné straně a na straně druhé k přebírání nových sociálních vztahů a rolí. Jedinec se potýká mezi touhou po nezávislosti a emancipaci a potřebou stability a jistoty, kterou nachází v rodině.⁶

V průběhu dospívání jedinec mění názor na jiné lidi, proměnou prochází i sociální role mladistvého, ten odmítá podřízenou roli. Mění se tedy vztah nejen k rodičům, ale i ostatním dospělým autoritám. Největší změna je pak patrná ve vztahu k učitelům a škole. Dospělý a především učitel je autoritou

⁶ Vágnerová, M., Valentová, L.: Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita, Karolinum, Praha 1994, str. 101 - 102

pouze tehdy, jestliže dětem něčím imponuje. Autoritu musí dospělý budovat například změnou v přístupu k dospívajícímu, charakterem, vědomostmi apod.

Společenský život dospívajících je typický zaměřením na skupinu vrstevníků a odmítáním mladších. Ke skupině (partě, třídě) ho váže vědomí sounáležitosti a solidarity, je ovlivňován veřejným míněním skupiny. Potřeba sdružování je velice silná, přednost mají čistě chlapecké a čistě dívčí skupinky, v nichž jedinec hledá pochopení a porozumění. Kamarádství a přátelství jsou jednou z nejvyšších hodnot. Přátelství často vzniká na základě společných zájmů či citové náklonnosti, ale nemá příliš trvalý charakter, naopak často dochází k jeho rozpadu. Ve hře se uplatňuje velké napětí, hrdinská odvaha a divoký a nebezpečný pohyb umožňující smyslové vybití. V prvních dvou letech dospívání přetrvávají hlučné a romantické hry, po třináctém roce mívají hry přesnější pravidla a bývají méně stádní (sportovní hry, stolní hry s vyššími intelektuálními nároky).

Zájmy dítěte se začínají diferencovat ve shodě s jeho založením, ustalují se a směřují hlouběji do obsahu. Rozvíjí se speciální nadání. Děti mají značný sklon k fantazii, nacházejí oblibu v dobrodružných a fantastických příbězích. V práci projevují velkou samostatnost, vzniká u nich pocit povinnosti a odpovědnosti. Hra ustupuje zájmům, které jsou více vyhraněné. Některá z těchto činností může být i důležitým vodítkem pro volbu profese. Právě volba budoucího povolání a školy je dalším významným mezníkem v životě jedince. Na počátku období puberty otázka výběru povolání je spíše záležitostí fantazie, ale na konci je toto přání značně omezováno a regulováno možnostmi a schopnostmi dítěte.

2.8. Vůle

Pubescent touží po včlenění se do světa dospělých. Obdivuje lidi, kteří si dokáží pevně jít za svým cílem a uskutečnit ho, tedy obdivuje lidi s pevnou vůlí. Sám však ještě tuto vůli nemá. Můžeme říci, že vůle se stává slabým článkem osobnosti mladého člověka. Dokáže si sice stavět cíle, pokouší se je realizovat, není však dost vytrvalý a potřebuje průběžnou kontrolu dospělých. Rozhodnutí pubescentů jsou často unáhlená a nesprávná. Velmi ale touží po uplatnění a vyniknutí. Jejich snaha o samostatnost je provázena nejistotou a strachem ze znemožnění. Často se proto bojí projevit a nevěří si.

Vůle je úzce spojena s ostatními složkami lidské psychiky. Pubescenti si uvědomují, že často nedokáží plnit svá předsevzetí, nejsou schopni se donutit splnit povinnosti a úkoly a také se neumí déle soustředit apod. Právě vůle odlišuje bezděčné čili pudové jednání (ovládané bezprostředními potřebami) od jednání záměrného, které předpokládá formulování cíle činnosti. Projevy vůle tedy souvisejí se schopností člověka určovat si cíle, plánovat jednotlivé kroky a postupy jednání, které k cíli povede, a překonávat překážky při jejich uskutečňování. S vůlí se pojí i rozhodování, úroveň informací a zkušeností a představ jedince, jeho názory a postoje a žebříček hodnot. V pubescenci tedy dochází k přechodu od vnějšího řízení činnosti k autoregulaci a sebekontrolě.⁷ Důležitou úlohu hrají dosavadní životní zkušenosti a rodinná a školní výchova, která by se také měla věnovat rozvoji vlastností vůle (rozhodování, vytrvalosti a sebeovládání). K tomu můžeme dopomoci doporučením vhodné četby s pozitivními příklady.

⁷ Taxová, J: Pedagogicko psychologické zvláštnosti dospívání, SPN, Praha 1987, str. 229 - 232

2.9. Vztah dítěte k četbě

Pubescence je částí životní dráhy každého člověka. Chápeme ji jako jednu z nejsložitějších a nejcitlivějších etap vývoje lidského života. Je pro náš život tak nezbytná a významná, protože v ní dochází k formování naší osobnosti, našich postojů a názorů a k prvnímu důležitému rozhodování (ohledně budoucího povolání). Naše budoucí adaptace ve společnosti záleží do velké míry právě na zvládnutí tohoto období. Poznáváme sami sebe a hledáme si své místo ve společnosti, zaujímáme nové role.

Literatura a četba vůbec nám může pomoci najít odpovědi na některé otázky a vhodně formovat naši osobnost. Pomocí četby vidí dítě sebe sama v mezních či kritických situacích života, poznává morální hodnoty a ideály, které ho citově prohlubují a motivují k jiným činnostem. Je nutné podotknout, že četba je pouze jednou z aktivit, která může pozitivně působit na harmonický vývoj osobnosti mladého člověka.

Děti v mladším školním věku chápou svět knihy jako svět uzavřený, v němž je vše řečeno a v němž je vše jednoznačné. Naopak v pubescenci je pohled na svět knihy odlišný. „V pubescenci však už dítě vnáší do obrazové výstavby díla jiná rozumová kritéria, začíná si uvědomovat jeho významové dosahy, které zprostředkovaně poukazují k životní skutečnosti okolo čtenáře. Tuto životní skutečnost kolem sebe chápe dítě značně široce. Nerozeznává, kde vlastně končí skutečnost jako taková a začíná fikce, takže se mu realita může volně propojovat s iluzí... Tento rozumový přístup je doprovázen přístupem jiným: pro dítě stejně závažným a důležitým hledáním citovosti, jíž se mu v životě začíná nedostávat, prostoru pro emotivní zaujetí, jež není třeba skrývat, za něž se není třeba stydět a jemuž se nikdo nevysměje.“⁸ O vztahu pubescenta k četbě budeme více hovořit v následující kapitole.

⁸ Chaloupka O.: Horizonty čtenářství, Albatros, Praha 197,1 str. 15

3. Profil čtenáře staršího školního věku

3.1. Čtenářství

Pojem čtenářství můžeme definovat jako aktivní a pozitivní vztah jedince k literatuře a četbě. V posledních letech se vedle termínu čtenářství hovoří i o čtenářské gramotnosti, kterou chápeme jako komplex znalostí a dovedností jedince, díky kterému umí zacházet s písemnými texty, se kterými se setkává v běžném životě. Jde o dovednosti nejen čtenářské (umět texty přečíst a rozumět jim), ale také o dovednosti vyhledávat a zpracovávat informace textu, reprodukovat obsah textu apod.

Četbu žáka můžeme chápat jako proces komunikace dítěte s textem umělecké literatury. Četbou rozumíme proces komunikace čtenáře s textem umělecké literatury, v němž aktivně a tvořivě přijímá informace v textu kódované. Proces příjmu informací má několik fází. Je tvořen specifickými aktivitami percepčními (aktivity přímého vnímání a představování, jimiž čtenář (posluchač) dekóduje jazykový výraz textu a utváří svou názornou představu o literárním obrazu), dále aktivitami responzními (jimiž se čtenář vrací k předchozím vjemům a představám, znovuprožívá je v představě a fantazijně je dotváří, hodnotí jejich významy ve vztazích a významových kontextech a přisuzuje jim určitý smysl). Proces percepce, resp. apercepce, přechází plynule v responzní aktivity v procesu interpretace a konkretizace textu. Pojem četba ale nemůžeme zúžit na pouhý proces dekódování informací. Naopak četba rozvíjí vnímání dítěte a rozšiřuje jeho životní zkušenosti, a v neposlední řadě přispívá k rozvoji komunikačních schopností.⁹

⁹ Lederbuchová L.: Didaktická interpretace uměleckého textu jako metoda literární výchovy na občanské a střední škole, Plzeň 1995

Dalším důležitým pojmem jsou čtenářské kompetence. Těmi rozumíme celkovou a dlouhodobě utvářenou připravenost k četbě (která je dána schopností člověka číst a rozumět čtenému textu), do níž se promítají i čtenářské zájmy a potřeby. Čtenářská kompetence dospělých čtenářů je různá a čtenářská kompetence dětí je vzhledem k jejich věku specifická. Je ovlivněna malou životní a čtenářskou zkušeností, úrovní čtenářských potřeb a zájmů a také tím, že osobnost ve vývoji teprve utváří svůj hodnotový žebříček. Čtenářské kompetence jsou tedy výrazně ovlivněny mentální vyspělostí a dále kulturními potřebami či estetickým vkusem, mírou emocionality a obrazotvorností a v neposlední řadě vědomostmi o literatuře a umění. Jedná se tedy o celkovou připravenost k četbě, do níž se promítají nejen čtenářské zájmy a potřeby jak bylo uvedeno výše, ale také životní zkušenosti, znalosti a emocionální chápání světa.

3.2. Vývojové etapy dětského čtenářství se zaměřením na pubescenci

Pro rozvoj dítěte z hlediska čtenářství je determinující jeho psychický vývoj, který jsme rozebírali v předchozí kapitole. Rozlišujeme několik období vývoje dětské psychiky, kterým zhruba odpovídá několik etap dětského čtenářství. Mezi těmito jednotlivými stádii neexistuje ostrá hranice, dítě plynule přechází z jedné etapy do druhé. Je nutné podotknout, že čtenářská vyspělost není přímo úměrná biologickému věku, záleží spíše na vyspělosti psychické, na bohatosti životních zkušeností, na množství vhodných podnětů z rodinného a školního prostředí, a především na zvládnutí techniky čtení.

V této práci vycházíme z dělení dle Jaroslava Tomana¹⁰. Rozlišujeme

¹⁰ Toman, J.: Vybrané kapitoly z dětské literatury, PF JČU, České Budějovice 1992, str. 51

tedy:¹¹

1. přečtenářskou etapu, která odpovídá mladšímu (do 3 let) a staršímu (3 – 6 let) předškolnímu věku. Dochází k prvnímu setkání s knihou. toto setkání je pro dítě spíše zážitkem, který je výrazně ovlivněn jeho fantazií. Až později vzniká u dítěte potřeba číst. V tomto období dítě vnímá text poslechem (když mu předčítají rodiče, vychovatelé či starší děti, nebo je využíváno reprodukováného poslechu ze záznamu). Vnímání vizuální má jen doplňující charakter a je omezeno především na ilustrace a grafickou úpravu knihy. Období mladšího školního věku je z hlediska celoživotního čtenářství považováno za rozhodující fázi. Je pravděpodobné, že pokud nezíská v této etapě života kladný vztah ke knize, později jej již nenajde.
2. čtenářskou etapu, ve které dochází k přímé interakci čtenáře s textem. K osvojování dochází nejprve hlasitým, později tichým čtením. Tato etapa odpovídá mladšímu školnímu věku (6 – 10 let) a staršímu školnímu věku (11 – 15 let), obě dále dělíme na dvě další období. V první etapě mladšího školního věku při recepci příběhu čtenář nerozlišuje mezi realitou a fikcí (věří v nadpřirozené bytosti apod.), využívá fantazie a představy. Věřící tomu, že zvířata mohou mluvit, čarodějové kouzlit apod. Těmto předpokladům nejvíce odpovídá lidová a umělá poezie a kouzelná a zvířecí pohádka. Ve druhé etapě mladšího školního věku se prudce rozvíjí poznávací a rozumové aktivity dítěte, díky čemuž čtenář vyžaduje především věcné poučení. Při četbě dítě často uniká do světa snění a harmonie.

¹¹ Pro názornost zde uvádíme i první dvě etapy čtenářství i přesto, že nejsou předmětem této práce. Myslíme si však, že jejich uvedení je důležité pro pochopení změn v procesu čtenářství.

V období staršího školního věku již existuje mezi čtenářem a textem bezprostřední interakce. I tato etapa má dvě fáze, první odpovídá 6. a 7. ročníku ZŠ (tj. věku 11 až 12 let), druhá koresponduje s 8. a 9. třídou ZŠ (tj. věku 13 až 15 let). Přibližně kolem jedenácti let dochází u dětí k posunům v nazírání na skutečnost. Dřívější naivní realismus, typický pro mladší školní věk, je nahrazován nazíráním racionálnějším. Značnou roli v tomto procesu hraje rychlý vývoj psychických funkcí (např. schopnost abstrakce, generalizace, zobecňování, kategorizace jevů apod.). V této době dítě přechází z jednoho stupně školy na druhý a mění se skladba předmětů i vztah žáka k učiteli (resp. k učitelům, jelikož každý předmět je učen někým jiným). Dochází i ke změně sociálních rolí žáků a ke hledání místa ve společnosti. V četbě převládají spíše prozaické žánry (pohádka, dobrodružná próza, příběh s dětským hrdinou), v nichž pubescent nachází prožitkovou kompenzaci, ponaučení, vzory a řešení modelových situací reálného života. Při čtení se tedy zaměřuje především na děj.

Ve druhé fázi se vyhraňuje osobnost pubescenta, a to intelektuálně i emocionálně. Jedinec prochází dynamickým psychickým vývojem a složitým procesem sebeuvědomování a hledání vlastní identity. Na jednu stranu odvrhl svět dětství, na stranu druhou není světem dospělých přijímán rovnocenně. To způsobuje nemalé konflikty s dospělými. Pubescent také vyhledává pevnější svazky s vrstevníky, za nejdůležitější hodnoty považuje přátelství a solidaritu. Disponuje již určitými čtenářskými zkušenostmi a začíná hodnotit nejen obsah, ale i jeho zpracování. Je schopný interpretovat text souvisle a srozumitelně se zaměřením na děj a obsah (zatímco v předchozí etapě se zaměřuje spíše na jednotlivé epizody, které ho zaujaly a které byly něčím výrazné). Dochází k diferenciaci podle zájmu a pohlaví, pubescenti

tedy vybírají díla dle vlastních potřeb a vkusu. Od četby očekávají především poznání a relaxaci. Často se ztotožňují s hlavním a obdivovaným hrdinou, který prožívá stejné situace a má podobné pocity jako oni. Identifikační četbou napodobují co nejvíce dospělost. V tomto období k nejčtenějším patří dobrodružná a vědeckofantastická próza u chlapců a próza s dívčí hrdinkou u dívek. Právě tehdy se rozhoduje o tom, zda se dítě stane celoživotním čtenářem nebo naopak, zda bude četbu negovat a stane se nečtenářem.

Jak již bylo řečeno, pubescentovo nazírání na svět a na literární dílo se racionalizuje a dítě jej porovnání s reálně prožívanou skutečností. Tuto životní skutečnost ale chápe značně široce. Často nerozeznává, kde končí skutečnost jako taková a kde začíná fikce, realita mu tedy splývá s iluzí. Pubescent tak osciluje mezi citem a rozumem. Na jedné straně vyžaduje faktografickou přesnost, na straně druhé se ztotožní s hrdinou pouze na základě citu.

Existují tři signály, pomocí kterých zjistíme, zda se vývoj pubescentova čtenářství ubírá žádoucím směrem:

1. je hrdina knih, které si pubescent vybírá a čte, hrdinou referenčním? Referenční hrdina má před dítětem jistý věkový náskok a může se pro něj stát vzorem. Díky němu má dítě možnost osvojit si nové vyzrálejší modely myšlení, prožívání a chování. Varovat by nás měla stagnace pubescenta ve čtenářském vývoji a návrat ke knihám určeným mladším čtenářům.
2. začínají se v pubescentově četbě objevovat knihy určené dospělým jedincům, tj. primárně neurčené dětem? Pokud se tak nestane, je možné, že čtenářská aktivita se časem omezí, protože pubescent časem

ztrácí vztah k dětské literatuře a nevytvořil si včas přístup k literatuře pro dospělé. Začlení-li tedy jedinec včas knihy pro dospělé do četby, vývoj může perspektivně pokračovat.

3. je výběr knih dostatečně široký? Problémem se stává, když se čtenář zaměřuje pouze na jednu oblast četby (např. dívčí romány) a o ostatní žánry nejeví zájem. V období puberty se rozhoduje o dalším směru osobnostního a sociálního vývoje, je tedy nezbytné získat co nejvíce různorodých literárních podnětů (jinak hrozí riziko, že čtenáři zůstanou určité oblasti literatury navždy uzavřeny).

Jiné dělení můžeme najít například u Otakara Chaloupky, podle kterého se pubescentní čtenářství vyvíjí ve třech stádiích, pro něž jsou charakteristické tyto přístupy:¹²

1. přístup fragmentální, kdy dítě nepostihuje výpověď jako umělecky sjednocenou strukturu a vytrhává z ní určité epizody, fragmenty epizod, úryvky, scény, které na něj nejvíce zapůsobily. Svým způsobem mu nahrazují obsah celého textu.
2. přístup narativní, tedy vyprávěcí, je na pokročilejší úrovni komunikace. Dítě chápe text v jeho celistvosti a úplnosti, ale chápe text jen jako popis či líčení události. Neproniká tedy k hlubším významům v něm uloženým. Poskytuje prostor pro plnější identifikaci.

¹² Bastl M. a kol.: Recepte literárních děl žáky základní a střední školy, Hradec Králové, 1988, str. 17

3. přístup integrační má sjednocující ráz. Dítě přijímá text jako celistvý umělecký obraz a uvědomuje si, že literární dílo představuje uměleckou fikci.

Početně převažuje druhý typ, tedy četba narativní, protože je přiměřená tomuto věku, ale perspektivnější je typ třetí, tedy integrační. Ten je zastoupen pouze u dětí s jasnější kulturní orientací. Rozdíly ve čtenářské úrovni se projevují výběrem četby a schopností dítěte formulovat svůj názor na přečtenou knihu. Rozvoj pubescentního čtenářství tedy postupuje od fáze fragmentální k integrační.

3.3. Pubescent a literární výchova

Prvním a zásadním faktem, který bychom si jako učitelé měli uvědomit, je, že musíme dát našim žákům najevo, že „literatura existuje kvůli nim, nikoli oni kvůli literatuře, že číst, mít vztah ke knížce a věnovat jí svůj čas není povinnost člověka, nýbrž jeho velkou příležitostí, jak obohatit svůj život.“¹³ I přesto, že tuto myšlenku O. Chaloupka formuloval před více než dvaceti lety, můžeme říci, že v plném znění by měla být uplatňována i dnes. Čtenářství dětí staršího školního věku musí být rozvíjeno přiměřeně a citlivě pojatou literární výchovou. Bohužel ve skutečnosti mají hodiny literatury často přesně opačný charakter. Pedagogové kladou důraz především na faktografickou složku hodin a tím samozřejmě trpí dítě jako čtenář. Svoji vinu na tomto neradostném stavu nesou také metodické příručky a učebnice, v nichž velmi často nalézáme nevhodně zvolené ukázky, které neodpovídají věku a zájmům dnešních pubescentů. Četba z učebnic je pro ně nezáživná a

¹³ Chaloupka, O.: Literární výchova ve škole a dětská četba, Albatros, Praha 1978, str. 8

nudná. Žáci pak zákonitě nemají četbu tolik v oblibě a čtou pouze z povinnosti. S jejich dospíváním se také oslabuje vliv učitele na výběr vhodné literatury. Podle výzkumů jsou žáci nejméně motivováni právě učiteli českého jazyka. Podle J. Tomana tato motivace slábne již od třetího ročníku ZŠ.¹⁴ Pubescenti jako nejčastější důvody malé obliby literárních hodin uvádějí nudnou výuku, chybějící smysl učiva, příliš velké množství údajů z literární historie a jejich osvojování nazpaměť, nezáživné a neaktuální ukázky v čítankách, časté zkoušení a referáty.¹⁵

Na tomto místě je tedy nezbytné se ptát, jak by měla vypadat přiměřená a motivační hodina literární výchovy a jak by se na ní měl připravit učitel. V první řadě by si měl uvědomit, jakého cíle chce ve výchovně vzdělávacím procesu dosáhnout. Hlavní zásady najde především v osnovách pro základní školy, které jsou formulovány takto:

- žáci, přiměřeně svému věku, se mají naučit s porozuměním číst a interpretovat přístupné texty z literatury minulosti i současnosti a postupně si vytvářet základní čtenářské dovednosti a návyky
- mají získat elementární a použitelné literárněvědné poznatky, důležité pro pochopení čteného textu, pro jeho rozbor a hodnocení
- mají se seznámit s nejdůležitějšími literárními žánry a formami a umět rozlišovat hodnotnou literaturu od literatury konzumní a manipulační
- na základě četby a dalších činností se má utvářet jejich čtenářský vkus a trvalý zájem o četbu
- mají se naučit chápat funkci divadla, filmu, televize a ostatních médií, orientovat se v jejich mnohostranné nabídce z hlediska kvality a významu pro vlastní život.¹⁶

¹⁴ Toman, J.: Polistopadové změny dětského čtenáře. In: Zlatý máj 41, 1997, č. 3 – 4, s. 133

¹⁵ Toman, J.: Trendy současného dětského čtenářství. In: Dokořán 25, 2003, s. 19

¹⁶ Vzdělávací program Základní škola, platnost od 1. 9. 1998, s. 17

Osnovy jsou však jenom základním východiskem, odrazovým můstkem. Učitel musí zapojit vlastní životní a pedagogické zkušenosti, znalost žáků a jejich zájmů, a v neposlední řadě i znalost společenského klimatu a určitých posunů v psychickém a intelektuálním vývoji. Učitel musí tedy především respektovat psychické a čtenářské předpoklady (úroveň čtenářských dovedností) a tyto poznatky využít ve své přípravě na výuku. Musí být schopen rozpoznat, zda jsou žáci na takové úrovni čtenářských kvalit a zkušeností, aby byli schopni pracovat s danou ukázkou. Je totiž nezbytné, aby se naučili rozpoznávat hlavní myšlenky textu a uvědomovat si jeho estetickou a citovou stránku. Učitel by měl být také schopen předvídat, jaké problémy při recepci a interpretaci ukázky mohou nastat.

Myslíme si, že mezi nejdůležitější kroky patří volba nevhodnější motivace (tj. způsob zapůsobení na žáky a jejich pozitivní ovlivnění). Učitelé by si měli uvědomit, že faktografická data nejsou tím nejdůležitějším. Naopak že je vhodnější vybrat určitou pasáž či motiv, který žák bude schopen interpretovat. Motivace by měla být krátká a účinná. V literatuře rozlišujeme několik zásadních způsobů, jak žáka motivovat:

1) tematický, v němž se zaměříme na téma či obsah dané ukázky (Př. před čtením ukázky z knihy Jacka Londona „Volání divočiny“ si s dětmi krátce povídáme o vztahu lidí a zvířat, o jejich soužití na tomto světě, a tím žáky zaujmeme a navodíme správnou atmosféru)

2) výchovný, v němž apelujeme na hlavní myšlenky ukázky a vysvětlujeme její formativní cíle (Př. při četbě povídky Oscara Wilda „Slavík a růže“ apelujeme na vztahy k přátelům a definujeme pravého přítele)

3) faktografický, v němž vycházíme ze zajímavostí o autorovi nebo z kontextu díla (Př. zabýváme-li se Máchou, můžeme se zmínit o jeho vztahu k ženám, k

divadlu nebo o tom, že zásadně chodil všude pěšky a odmítal jakékoli dopravní prostředky apod.)

4) časový, v němž bereme při výběru ukázek v potaz roční dobu (Př. vánoce) nebo výročí autora (kdy můžeme např. připravit tematickou nástěnku)

5) mezipředmětový, v němž propojujeme znalosti z různých předmětů (probírají-li žáci nějaké téma např. v dějepise, je možné pro lepší představivost a názornost zařadit ukázkou z daného období i v hodině literatury)

6) reprodukční, který je založen na poslechu velmi krátké ukázky.

Dalším důležitým bodem je vybrat vhodnou ukázkou, která by měla motivovat žáka k přečtení celé knihy. Měla by tedy vycházet z osobnosti dítěte a jeho potřeb, a také být v souladu s požadavky společnosti, které se mění spolu s novými vědeckými poznatky a technickým pokrokem. Učitel by měl tedy zvolit text, který je pubescentovi blízký (zkušenostně či tematicky) a který se mu líbí. Tato ukázkou má podnítit žákovu fantazii a měla by být bohatá po dějové a emocionální stránce, také by se zde měli objevovat referenční hrdinové. Se zvyšující se úrovní čtenářských dovedností by se měla zvyšovat i náročnost jednotlivých ukázek. Domníváme se, že dnešní čítanky těmto požadavkům příliš nevyhovují (ukázky jsou statické, nezáživné a často nepřiměřené věku čtenáře). Proto je lepší se při volbě ukázky orientovat na vlastní zdroje a vybrat text dle svého mínění. Je nezbytné zařazovat všechny literární žánry, včetně poezie, pro jejíž pochopení má dospívající prokázané předpoklady. Ovšem obliba tohoto žánru je u dospívajících minimální (jak prokáží výsledky našeho výzkumu). Na možnosti motivace či práce s lyrickým textem v hodinách literární výchovy na ZŠ se zaměříme v následující kapitole.

V další fázi učitel vytváří koncepci interpretace konkrétního literárního textu, volí interpretační postupy a metody, uvažuje o způsobech aktivizace žáků, o rytmu hodiny a jejích jednotlivých fázích.

Vzhledem k tomu, že působení literární výchovy ve škole je systematické, cílevědomé a komplexní, učitel má svým postojem a svými metodami možnost přispět k rozvoji čtenářských dovedností a k celoživotní lásce dítěte ke knize.

3.4. Pubescent a lyrický text

V této kapitole bychom se rádi zaměřili na to, jaké čtenářské bariéry mají žáci na základní škole při práci s lyrickým textem. Také zde uvedeme několik způsobů, jak zlepšit jejich vnímání dané básně a umocnit čtenářský zážitek.

Poezie bohužel není pubescenty přijímána nijak kladně, v podstatě stojí na okraji jejich zájmu. Jedním z důvodů je to, že lyrika patří mezi nejnáročnější literární žánry. Podle výsledků našeho výzkumu platí, že čím náročnější literární žánr, tím méně je oblíben. Žáci se totiž u četby chtějí především bavit a odpočívat, kdežto při četbě básní člověk musí přemýšlet, hledat skryté významy apod. V poezii je také používán speciální jazyk, plný metafor, obrazů a skrytých symbolů, které mohou být vykládány různým způsobem. V podstatě záleží na čtenáři, protože báseň má mnoho úrovní a motivů. Čím vyspělejší má dítě čtenářské kompetence, tím více těchto motivů a úrovní si uvědomuje a dešifruje. Bohužel školní výuka neustále předkládá žákům poznatky již v hotové podobě, kdy dítě nemusí hledat samo způsoby řešení apod. Děti staršího školního věku také v knihách hledají dějovost a akce, naopak lyrika je zaměřená spíše emocionálně (na atmosféru a pocity). Abychom tento nepřilíš radostný stav změnili, je nezbytné hledat takové

způsoby motivace a interpretace lyrického textu, které by žáka více aktivizovaly, donutily ho více nad lyrikou přemýšlet, které by poezii více přiblížily jemu samotnému. Tyto postupy by mu měly ukázat, že lyrika není cizí a nepochopitelný žánr, kterého je třeba se bát. Naopak by měl poznávat, že poezie mu rozumí a že mu přibližuje jeho vlastní pocity.

Nejprve musíme vymežit pojem interpretace textu. „Interpretací uměleckého textu rozumíme čtenářské nalézání významovosti znakových struktur textu v jejich vzájemných vztazích, s možností následující konkretizace obsahu textu, tj s přisuzováním smyslu, který čtenář významovosti struktury celku textu v uměleckém kontextu přikládá.”¹⁷ Za cíl interpretace jakéhokoli textu se považuje rozvoj tvořivých komunikačních schopností a dovedností žáka. Tento rozvoj musí být přiměřen čtenářské kompetenci žáka.

Jedna z konkrétních metod, jak tyto komunikační schopnosti rozvíjet, se nazývá tvořivá dramatika. Díky tomuto způsobu žák hledá nové způsoby, jak přistupovat k interpretaci lyrického textu. Tvořivost podporuje divergentní způsob myšlení, který se vyznačuje pohotovostí a původností. Tvořivý žák je zvědavý, klade si otázky, experimentuje. Vedeme-li žáka k tvořivosti, zvyšujeme i jeho motivaci k četbě.

Jak jsme již uvedli, četba lyrického textu patří mezi nejnáročnější disciplíny. Proto k ní musíme přistupovat opatrně a volit takové metody, které možnost pochopit poezii poněkud usnadní. Pro tento účel můžeme využít metodu komparace, tedy srovnávání, což je nezákladnější metoda jakéhokoli oboru a také našeho přístupu ke světu. Potřebujeme dvě krátké ukázky lyrického textu, budeme tedy porovnávat slovo se slovem. Nejprve žáci hledají formální shody obou textů. To je jednodušší způsob, v němž se zaměřují na titul, členění básně, na typ verše a rým, na interpunkci apod. Následuje

¹⁷ Lederbuchová, L.: Didaktická interpretace uměleckého textu jako metoda literární výchovy na občanské a střední škole, ZČU PF, Plzeň 1995, str. 10

komparace tematická, v níž se dítě zamýšlí nad obsahem, myšlenkovým nábojem, mravním naučením daného textu. Tento krok je již pochopitelně náročnější. Všeobecně platí, že je vhodnější a jednodušší hledat shody obou ukázek než rozdíly. Tento postup má nespornou výhodu v tom, že dává šanci všem žákům, jelikož minimálně formální stránku básně pozná každý. Žáci se mají o co opřít, o čem mluvit. Každý může formulovat svou myšlenku a vyjádřit tak svůj názor. Díky metodě komparace jsou žáci nenásilně donuceni přemýšlet nad formální stránkou básně (1. krok), a poté uvažovat i nad obsahem a rozvíjet tak své komunikační schopnosti (2. krok).

Dalším postupem tvořivé dramatiky, který se v hodinách literární výchovy na základní škole velmi osvědčil, je použití volné kresby. Tato metoda je zaměřena spíše na lepší emocionální prožití dané lyrické ukázky. Nejprve s dětmi přečteme vybranou báseň, poté si povídáme o její atmosféře, rytmu, o jejím poselství. Následně žáci dostanou možnost básně výtvarně znázornit. Nejde ale o kreslení obsahu, ale o srovnávání barev jednotlivých slok, o porovnávání rytmu básně s tancem či hudbou. Jde o to básně převyprávět s využitím barev (abstraktně znázornit jednotlivé verše na základě pocitů a emocionálního prožitku dítěte při četbě dané básnické ukázky). Výhodou této metody je, že jí může absolvovat i dítě, které neumí kreslit právě proto, že jde o vyjádření pocitů a nálady.

Jelikož žák základní školy musí zvládnout i jisté teoretické poznatky, týkající se typů verše a druhů rýmu, je nutné, aby přesně pochopil jejich podstatu. Pro pochopení melodie a rytmu básně můžeme dát dětem přeložit krátkou báseň z cizího jazyka, který ovládají. Podmínkou ale je zachování rytmu a počtu slok. Také můžeme využít metodu dotváření básně. To znamená, přečíst první dvě sloky daného lyrického textu a následně dát žákům možnost básně dotvořit podle vlastních představ. Dále můžeme dětem načrtnout pouze schéma verše či určit typ rýmu a oni potom vymyslí celou báseň sami.

Velmi motivační jsou také hodiny strávené mimo budovu školy. Probíráme-li kupříkladu se žáky přírodní lyriku, je vhodné tuto hodinu strávit někde v přírodě (např. v parku). Básně předčítané pod rozkvetlým stromem si děti jistě vychutnají mnohem více než ve třídě.

Dále se nám osvědčila hodina, v níž jsme četbu básnického textu kompilovali s jeho filmovým zpracováním. Tato metoda se osvědčila např. u Erbenovy Kytice. Po krátkém výkladu o lidové slovesnosti a baladě následuje přednes jedné básně, který je poté doplněn o filmovou ukázkou. Děti pak například porovnávají, jak byl básnický jazyk (figury) převeden do filmové podoby, jakými prostředky atmosféru vyjadřoval sám Erben a jaké použili filmaři apod. Domníváme se, že podobné hodiny mají obrovský motivační účinek, děti takto pojatá hodina baví a výborně spolupracují.

Závěrem této kapitoly je nutno podotknout, že výše uvedené metody a postupy jsou ty, které při výuce využívá sama autorka. Samozřejmě, že při promýšlení hodiny, v níž se dětem snažíme přiblížit lyriku, záleží pouze na aktivitě a fantazii učitele, jakou metodu se rozhodne použít nebo jakou sám vymyslí.

4. Předmět a metoda výzkumu

Předmětem výzkumu této diplomové práce bylo vysledovat aktuální stav čtenářství dětí staršího školního věku a zároveň zjistit, jaké faktory ho především ovlivňují.

K provedení výzkumu byla zvolena sociologická technika dotazníku, protože jejím použitím obsáhneme větší počet respondentů na poměrně velkém prostoru. Takto byly získány údaje od reprezentativního vzorku 271 respondentů. Dotazník byl sestaven na základě dotazníků použitých při podobných předchozích výzkumech. Je anonymní, respondent uvádí pouze pohlaví a třídu (věk nebyl považován za stěžejní, protože v jednom ročníku se obvykle vyskytují až tři věkové skupiny žáků). Tento způsob byl zvolen pro dosažení co nejvyšší objektivity. Obsahuje 12 hlavních otázek - otevřených, uzavřených a jednu otázku filtrační (otázka č. 10). Na otevřené otázky (otázka č. 2, č. 3, č. 7) odpovídá žák volně (má úplnou svobodu odpovědi a dostatek místa pro ni), naopak u uzavřených otázek (otázka č. 1, č. 6, č. 8 atd.) volí z nabídnuté škály možností jednu či libovolný počet vhodných odpovědí podle instrukcí. Filtrační otázka č. 10 byla zařazena pro případ, že respondent v otázce č. 9 zvolí možnost "jinak". Má tedy za úkol zjistit, jakým jiným způsobem žák získává knihy. Otázky č. 15 a č. 16 jsou zaměřeny na zjištění zaměstnání a způsob trávení volného času rodičů respondentů. Cílem bylo zjistit profil rodičů našich respondentů (tj. zda je četba v rodině podporována či nikoli).

Otázky byly formulovány jasně, jednoznačně a srozumitelně, proto bylo možné tento dotazník použít ve všech ročnících druhého stupně ZŠ a na nižších třídách gymnázia. Dotazníky jsem žákům předkládala osobně, pouze na Gymnáziu v Jírovcově ulici jsem na přání školy pověřila zadáním učitele

jednotlivých ročníků. Před zadáním dotazníku byli žáci instruováni, jak jej správně vyplnit, poté měli dostatek času na promyšlení svých odpovědí a následné vyplnění.

Výzkum byl proveden na konci března a začátkem dubna roku 2006 ve dvou vybraných školách jihočeského regionu, tedy na druhém stupni ZŠ Nová a v nižších třídách (prima – kvarta) Gymnázia v Jírovcově ulici v Českých Budějovicích. ZŠ Nová byla vybrána proto, že jí navštěvují děti, které žijí ve městě i okolních vesnicích a pocházejí tudíž z různých sociálních prostředí. Víceleté gymnázium bylo zvoleno, aby mohl být zjištěn rozdíl mezi vrstevníky na různých typech škol.

Výzkumu se tedy účastnilo 271 respondentů, z toho 118 dívek a 153 chlapců. V následující tabulce je uveden přehled žáků., kteří se účastnili výzkumu (jsou děleni dle škol, ročníků a pohlaví):

	6. ročník (prima)		7. ročník (sekunda)		8. ročník (tercie)		9. ročník (kvarta)		Celkem ve škole	
	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	d	ch
ZŠ Nová	14	20	15	22	20	26	25	21	74	89
Gymnázium Jírovcova	11	20	15	11	8	17	10	16	44	64
Celkem obě školy	25	40	30	33	28	43	35	37	118	153

Srovnání výsledků dotazníku bylo provedeno s předchozími výzkumy J. Tomana¹⁸, L. Prudkého¹⁹ a L. Václavíkové-Helšusové a I. Gabala.²⁰

¹⁸ In: www.obecspisovatelu.cz/dokoran26/dokoran26.06.htm

¹⁹ Prudký, L.: Výzkum čtenářských zájmů dětí a mládeže v Liberci. In: *Současnost literatury pro děti a mládež* 39 – 48, 1996

²⁰ Václavíková – Helšusová, L., Gabal, I.: Jak čtou české děti?. In: www.gac.cz, 2003

Tyto výzkumy vyhovují našim potřebám, neboť jsou provedeny ve stejné věkové skupině žáků ZŠ. Při komparaci námi zjištěných výsledků a výsledků těchto výzkumů můžeme vysledovat vývoj a změny v pubescentním čtenářství a přesněji charakterizovat současného čtenáře staršího školního věku.

5. Popis a rozbor získaného materiálu

Získané informace byly porovnávány a analyzovány podle pohlaví, ročníků a jednotlivých škol. Důležitými faktory, které ovlivňují četbu pubescentů na druhém stupni základní školy, se totiž ukázaly být právě pohlaví (jak bude dále uvedeno, dospívající dívky si obvykle vybíraly odlišné žánry než chlapci) a věk a zájmy respondentů.

Hledisko typů škol (co se týče velikosti města či vesnice) nebylo v diplomové práci jedním z okruhů určených k rozboru, jelikož vybraná základní škola je spádová pro okolní vesnice a skladba žáků je tedy velmi různorodá.

Všechny otázky dotazníku jsou rozebírány v této kapitole. Otázky budou uváděny ve stejném pořadí jako v dotazníku (viz příloha č. 1). Výsledky jsou zpracované v tabulkách a grafech. Tabulky jsou pro větší přehlednost uváděny u příslušných otázek, grafy jsou zařazeny v příloze. Tabulky jsou zpracovány podle ročníků, škol a pohlaví respondentů (jsou zde uvedeny pouze počty odpovědí pro danou možnost, ale v závislosti na typu otázky jsme u některých odpovědí nepovažovali za nutné rozlišovat pohlaví (zjištěné rozdíly mezi pohlavími nebyly výrazné). Grafy jsou zpracovány pro větší názornost a výsledky v nich jsou přepočítány na procenta.

První dvě otázky v dotazníku byly otázky osobní. Respondenti v nich určovali své pohlaví a věk. Z tohoto důvodu první konkrétní otázkou týkající se dětského čtenářství je otázka č. 3.

Otázka č. 3 – Čteš rád(a)?

Cílem této otázky bylo zjistit vyhraněnost zájmů žáku pouze na stupnici libost – nelibost. Nevyhraněný respondent měl možnost (kromě možností ano – ne) zvolit odpověď „je mi to lhostejné“.

Čteš rád(a)?	Dívky	Chlapci	Celkem
Ano	83	83	166
Ne	15	38	53
Je mi to lhostejné	20	32	52

Z výsledků uvedených v tabulce vyplývá, že rádo čte 166 žáků z celkového počtu 271, což je 61,3%. Naopak negativní vztah k četbě má 53 respondentů, tj. 19,6%. Poslední možnost („je mi to lhostejné“) zvolilo 52 žáků, což je 19,1%.

Zajímavou skutečností je, že v oblíbenosti četby se nevyskytuje převaha dívek nad chlapci, jak by se dalo očekávat. Naopak stejný počet dívek i chlapců zaujímá kladný vztah k četbě (83 dívek a 83 chlapců), tedy přesně 50%. Výrazně větší počet chlapců než dívek volilo zápornou odpověď (71,7% oproti 28,3%). Podobně tomu bylo i s variantou „je mi to lhostejné“, kterou označilo 38,5% dívek, ale již 61,5% chlapců.

Jistý protiklad ovšem nacházíme v otázce č. 14, v níž překvapivě chlapci častěji přiznávají, že se ve volném čase věnují četbě (51,6%), než dívky (38,1%). Dívky namísto čtení mnohem častěji upřednostňují zábavu s kamarády nebo sportovní aktivitu (viz rozbor otázky č. 14).

	6. ročník		7. ročník		8. ročník		9. ročník		Celkem	
	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	d	ch
Ano	17	18	25	18	19	25	22	22	83	83
Ne	3	10	5	11	3	6	4	11	15	38
Je mi to lhostejné	5	12	0	4	6	12	9	4	20	32

Vezmeme-li do úvahy hledisko věku, zjišťujeme, že existuje patrný rozdíl pouze mezi šestým a sedmým ročníkem. Jinak je rozložení odpovědí v jednotlivých ročnících na věku téměř nezávislé. Důvod tohoto rozdílu lze spatřovat v nástupu puberty kolem 13. roku života, kdy dochází k odklonu od dětské četby k jiným aktivitám. Tento trend je zřejmý především u chlapců, kteří v sedmém ročníku, co se četby týče, spíše stagnují (k četbě se vracejí až v ročníku osmém). Ke změně dochází až ve druhé fázi dospívání, tedy v 8. ročníku. V tomto období se mladiství vracejí opět ke knize, jelikož v ní hledají někoho se stejnými pocity a zážitky, a také často vzor řešení problematických situací. Také si můžeme povšimnout „odlivu“ žáků se zcela záporným vztahem ke čtení do smířlivější kategorie lhostejných. Počet dětí s pozitivní volbou ve všech ročnících zcela převažuje.

Zaměříme-li se na rozdíly mezi jednotlivými typy škol, zjistíme, že na gymnáziu má kladný vztah mnohem více dětí než na základní škole. Je to dáno náročnějším typem výuky nebo např. rozsáhlejším seznamem povinné četby. Odpověď „ano“ zvolilo 81,8% dívek a 70,3% chlapců studujících víceleté gymnáziu. Naopak na základní škole tuto si možnost vybralo jen 63,5 % dívek a ještě méně (42,7%) chlapců (viz tabulky 3a a 3b v příloze).

Výsledky této otázky jsou tedy poměrně optimistické. Počet respondentů, kteří rádi čtou je poměrně vysoký téměř bez ohledu na věk dospívajících. Překvapivě se v této kategorii nevyskytuje převaha dívek nad chlapci, ale poměr je vyrovnaný. U respondentů, kteří četbu nepreferují, mají již chlapci

většinu. Námi zjištěné informace vesměs odpovídají výsledkům výzkumu J. Tomana (2002), který uvádí, že kladný postoj k četbě přiznalo okolo 70 % respondentů, především dívek. Za vývojový předěl, který se odráží i v přístupu k četbě, je rovněž považován 7. ročník, tedy třináctiletý čtenář. Podobná čísla udává i výzkum L. Václavíkové a I. Gabala (2003), kteří uvádějí 54% dětí, které rády čtou.

Otázka č. 4 – Vypiš své nejoblíbenější knihy za uplynulý rok

Cílem této otázky bylo zjistit, kteří autoři či konkrétní díla patří u dospívajících čtenářů mezi nejoblíbenější. Zda se jedná o samostatný výběr dětí nebo o knihy doporučené učitelem. Dále jsme chtěli vyzorovat, zda se na knižním trhu objevily nové módní trendy či jaké postavení mají knihy oblíbené mnoha předchozími generacemi čtenářů.

S touto otázkou souvisí otázka č. 5, kterou mohli využít ti respondenti, kteří si nevzpomněli na autora či přesný název knihy. Na několika řádcích zde mohli stručně popsat obsah knihy. Tuto možnost ale mnoho respondentů nevyužilo.

Vzhledem k velkému počtu různých autorů a titulů (žáci často uváděli více než pět knih, někdy pouze jednu) jsme neprováděli celkovou číselnou analýzu a nezanášeli jí do tabulek či grafů. Z těchto důvodů se omezíme na pouhý výčet nejvíce uváděných autorů a titulů. Jelikož výběr četby se profiluje především na základě pohlaví, budeme rozlišovat četbu preferovanou dívkami a chlapci.

Na prvních příčkách stále figurují knihy J. K. Rowlingové o Harry Potterovi a trilogie Pán prstenů od J. R. R. Tolkiena. Módnost těchto knih podporuje ve velké míře obrovská kampaň v médiích (v poslední době hlavně u knížek o Harry Potterovi), jejich filmové zpracování, stále nové a nové

dotisky apod. Naopak románová trilogie J. R. R. Tolkiena se těšila velké oblibě dlouho před svým filmovým zpracováním.

Díky těmto dílům se do popředí žebříčku popularity obecně dostaly dobrodružné ságy plné napětí z téměř pohádkového neskutečného světa. Proto k nejčtenějším patří i Letopisy Narnie od J. Lewise, Stopařův průvodce po galaxii od Douglase Adamse a Sapkowského Zaklínač, opět podpořeny filmovým či televizním zpracováním. Je ovšem nutné podotknout, že jejich obliba nedosahuje takové míry jako u Harry Pottera či Pána prstenů.

Na vrcholu dívčí oblíbenosti se stále drží spisovatelka Lenka Lanczová. Ovšem vedle ní se velice často objevují zamilované romány J. Wilsonové a romány spisovatelky Gabi Adam o koni Diablovi.

Ze světa literatury určené dospělým jedincům pronikl k dětskému čtenáři Dan Brown se svými romány, především s dílem Šifra mistra Leonarda (které ještě více zpopularizovala rozsáhlá mediální kampaň, spojená s filmovým zpracováním).

Často se mezi oblíbenými knihami objevovala i díla z povinné četby, jako např. Němcové Babička, Erbenova Kytice, Ota Pavel a jeho povídky, a především díla Karla a Josefa Čapka. U těch byl výčet nejčtenějších děl velmi rozmanitý, proto soudíme, že povídky či hry byly zvoleny spíše ze zájmu než z povinnosti. Někdy se zdálo, že povinnou literaturu uvádějí žáci, kteří jiné než doporučené knihy nečtou.

Bezkonkurenčními „favority“ jsou stále knihy o Harry Potterovi se 77 hlasy (z toho 33 dívek a 44 chlapců), poté na druhém místě je trilogie Pán prstenů se 34 hlasy (4 dívky a 30 chlapců), stejný počet hlasů (32) získaly dívčí romány Lenky Lanczové (32 dívek) a Karel Čapek většinou se svými povídkami (18 dívek a 14 chlapců). Dále následují Letopisy Narnie od J. Lewise (25 hlasů, 13 dívek a 12 chlapců) a knihy Dana Browna (22 hlasů, 8 dívek a 14 chlapců).

Z povinné literatury je bezpochyby nejvíce oblíbená Babička Boženy Němcové (20 žáků, 11 dívek a 9 chlapců), Kytice K. J. Erbena (19 žáků, 10 dívek a 9 chlapců), Exupéryho Malý princ s 18 hlasy (9 dívek a 9 chlapců) a Malostranské povídky Jana Nerudy (15 respondentů, 8 dívek a 7 chlapců).

Ve volném čase se děti dále nejčastěji věnují četbě dobrodružných knih J. Foglara (14 pubescentů, 3 dívky a 11 chlapců) či Julese Verna (9 respondentů, 1 dívka a 8 chlapců). Dívky také preferují knihy J. Wilsonové (15 dívek) nebo Gabi Adam (10 dívek), 9 dívčích hlasů získala Nižňanského Čachtická paní. 10 voleb získal Stopařův průvodce po galaxii od D. Adamse (4 dívky a 6 chlapců). 10 respondentů také uvádí četbu různých encyklopedií (nejčastěji o vesmíru, 5 dívek a 5 chlapců). Další díla a autoři se vyskytovali jednotlivě nebo v poměrně malém počtu případů (méně než pět).

Srovnáme-li námi zjištěná fakta s výsledky výzkumu L. Prudkého z roku 1995, zjistíme, že došlo k výraznému posunu čtenářských zájmů a preferencí. Podle L. Prudkého k neoblíbenějším patřil Foglar, Verne, Seton a Dumas. Všichni tito autoři mají i dnes větší množství příznivců, ale na předních příčkách popularity se již neumisťují.

Můžeme říci, že dnes čtenářské preference ovlivňují především módní trendy, bestsellery, propagované filmovým průmyslem a médií (včetně internetu).

Otázka č. 6 – Které jsou tvé oblíbené literární žánry?

Výsledky této otázky nám měly sdělit, které literární žánry patří u pubescentů k nejoblíbenějším. Vybírat mohli z 9 nabízených literárních žánrů a volby „jiné“ (zde vyplňovali žánr, který jim v našem výčtu chyběl). Mohli

proto zvolit i více odpovědí, proto konečný součet v tabulkách a grafech není 100%. Pro větší přehlednost jsme žánry seřadili podle oblíbenosti do tabulky.

Žánr	Ano		Ne		Pořadí
	počet	%	počet	%	
sci-fi, fantasy	128	47,2%	143	52,8%	1.
dobrodružný příběh	103	38%	168	62%	2.
humorný příběh	81	29,9%	190	70,1%	3.
naučná literatura	71	26,2%	200	73,8%	4.
dívčí román	61	22,5%	210	77,5%	5.
příběh s dětským hrdinou	56	20,7%	215	79,3%	6.
detektivní příběh	52	19,25%	219	80,8%	7.
pohádky	46	16,9%	225	83,1%	8.
jiný žánr	16	5,9%	255	94,1%	9.
poezie	13	4,8%	258	95,2%	10.

Tato otázka je poměrně rozsáhlá, proto následuje rozbor jednotlivých žánrů podle ročníků a pohlaví (pokud byly zjištěny zásadní rozdíly):

a) sci-fi a fantasy literatura

Tento druh literatury čtenáři poodhaluje neznámé a neskutečné světy, postavy a příběhy. Sci-fi se zabývá spíše technikou, vědeckými objevy z daleké budoucnosti a představou, jaký bude náš svět za několik tisíc let. Ve fantasy literatuře svádí lýtý boj dobro se zlem, objevuje se zde mnoho

pohádkových motivů, ale tento nereálný svět je popisován mnohem realističtěji (včetně popisu násilí) než v klasické pohádce.

sci-fi, fantasy	Ano	Ne	Celkem
Dívka	37	81	118
Chlapec	91	62	153
Celkem	128	143	271

Žánr sci-fi a fantasy je podle očekávání oblíben více chlapci (59,5%) než dívkami (31,4%). Popularita tohoto žánru se odrazila i v otázce č. 4, kde žáci jako nejoblíbenější knihy zvolili ty o Harry Potterovi a trilogii Pán prstenů, jež oba řadíme právě do tohoto žánru. Jedním z důvodů pro takovouto popularitu je jistě ten, že dospívající mají tendenci identifikovat se s hrdiny svých knih a stejně tak je tomu i zde. Hrdinové jsou popisováni jako krásní, moudří a silní bojovníci plní důvtipu, kteří zvítězí nad každou překážkou. A o tom sní i většina pubescentů.

sci-fi, fantasy	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	22	28	38	40	128
Ne	43	35	33	32	143
Celkem	65	63	71	72	271

Nejmenšímu zájmu se sci-fi a fantasy těší v šestém ročníku (33,8%), ale s přibývajícím věkem jeho obliba stoupá – v sedmém ročníku činí již 44,4%, v osmém 53,5% a v devátém až 55,5%. Je vidět, že především starší ročníky

podléhají módním trendům i ve výběru knih, jelikož stoupající zájem o tento žánr souvisí s masovou podporou v médiích a s filmovým zpracováním mnoha sci-fi či fantasy děl v poslední době.

b) dobrodružný příběh

Všeobecně se dobrodružná literatura považuje za příznačný žánr pro děti staršího školního věku a i náš výzkum tuto skutečnost potvrdil. Dobrodružný román skončil na žebříčku popularity hned za sci-fi a fantasy, které mají i k tomuto žánru velmi blízko, jelikož jsou dobrodružství plné. Prostřednictvím takových knih se pubescent opět přenesl do exotických krajů (nyní většinou reálných), poznává kladné hrdiny a pozitivní vzorce chování, zažije akci a napětí, ale i lásku (proto je tento žánr oblíben i u dívek).

dobrodružný příběh	Ano	Ne	Celkem
Dívka	44	74	118
Chlapec	59	94	153
Celkem	103	168	271

Obliba dobrodružných knih je u obou pohlaví téměř na stejné úrovni. U chlapců činí 38,6% a u dívek je jen o málo menší (37,3%). Důvody této oblíbenosti jsou zřejmé (a zmiňovali jsme je již výše). Pubescenti hledají vlastní identitu a toto období je pro ně velmi zmatené, bolestné a citově stresující. Únikem do jiného a neznámého světa se zbavují přebytečného napětí a především mají možnost ztotožnit se s nabízenými kladnými vzory.

dobrodružný román	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	22	23	33	25	103
Ne	43	40	38	47	168
Celkem	65	63	71	72	271

Oblíbenost dobrodružné literatury je téměř neměnná ve všech ročnících, vzestup zaznamenáváme pouze v osmém ročníku, kde činí 46,5%. V devátém ročníku míra popularity opět klesá na 34,7%, což je nejspíše dáno orientací na jiné zájmy (sport, přátelé apod. – viz otázka č. 14).

Obecně tedy můžeme říci, že zájem o dobrodružnou literaturu je vysoký a nemá na něj vliv odlišné pohlaví, ani ročník. I přesto, že některé knihy z tohoto žánru můžeme řadit spíše do brakové literatury, je čtení dobrodružných knih velmi pozitivní, jelikož motivuje děti k četbě a předkládá jim vhodné hrdiny s kladnými vzorci chování.

c) humorný příběh

Humorný příběh přináší čtenáři především zábavu a odreagování od běžných starostí. Obliba tohoto žánru souvisí s odpověďmi v otázce č. 11 („Proč čteš?“), z nichž vyplynulo, že nejčastěji pubescenti čtou právě pro zábavu a relaxaci. Kvůli nárokům na ně kladeným ve škole i v rodině dospívající evidentně nechtějí u čtení přemýšlet, ale u knihy se chtějí bavit a odpočívat.

humorný příběh	Ano	Ne	Celkem
Dívka	44	74	118
Chlapec	37	116	153
Celkem	81	190	271

Preference humorných příběhů je silnější u dívek (37,3% hlasů) než u chlapců (24,2%). Zde vidíme, jaké další žánry dívky velmi často vyhledávají (kromě dívčích románů). Rády tedy relaxují i oddechového typu četby, u něž nemusí mnoho přemýšlet, ale naopak u kterého se pobaví nebo zasní. U chlapců se humorný román umísil až za naučnou literaturou, tedy na pátém místě. Jelikož rozdíly mezi jednotlivými ročníky jsou zanedbatelné (pohybují se kolem 27%), rozhodli jsme se podrobnější rozbor výsledků neuvádět.

d) populárně naučná literatura

Žánr populárně naučné literatury dosadili dotazovaní na páté místo, což je určitě překvapující, jelikož v ostatních výzkumech zaujímá jednu z posledních pozic. Díky tomuto typu literatury děti rozšiřují své vědomosti, specifikují své zájmy a získávají poznatky z mnoha oborů lidské činnosti. Dokonce jim může pomoci nasměrovat je k jejich budoucím povolání.

populárně naučné	Ano	Ne	Celkem
Dívka	20	98	118
Chlapec	51	102	153
Celkem	71	200	271

V odpovědích chlapců a dívek jsme našli značné rozdíly, populárně naučnou literaturou se zabývá dvakrát více chlapců než dívek (33,3% oproti 16,9%). To je dáno především tím, že chlapci častěji zjišťují nová fakta a informace o svých zájmech a koníčcích (jejich zájmy jsou také vyhraněnější). Ti, co uváděli jako zájem počítače nebo programování, vybírají si je i jako téma k četbě. Naopak podle výsledků z otázky č. 14 dívky ve volném čase preferují povídání s kamarády. Dívky si spíše volí literaturu o zvířatech, což souvisí s péčí o domácí mazlíčky nebo láskou k jiným zvířatům (např. ke koním).

populárně naučná	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	11	15	26	19	71
Ne	54	48	45	53	200
Celkem	65	63	71	72	271

Míra oblíbenosti populárně naučných knih má od šestého ročníku stoupající tendenci, v devátém pak mírně klesá. Nejvíce respondentů jí vyhledává v osmém ročníku (36,6% hlasů), protože v tomto období pubescent hledá aktivity, které ho baví a kterým se bude dále věnovat. Profilují se tedy jeho

zájmy a on cítí potřebu proniknout do tajů svého hobby. Pokles v devátém ročníku si vysvětlujeme náročností přípravy na budoucí povolání a větší orientací pouze na jeden zájem.

Je potěšující, že se populárně naučné literatuře věnuje poměrně velký počet respondentů. Její nespornou výhodou je, že pokud je přizpůsobena věku a mentální vyzrálosti dítěte, může ho velmi obohatit a pozitivně ovlivnit jeho další vývoj.

e) dívčí román

Dívčí romány jsou bezesporu nejoblíbenějším žánrem všech dospívajících dívek, však jsou také psány s cílem oslovit co nejširší spektrum těchto čtenářek. Kladou velký důraz na lásku a na vztahy všeobecně, typická je pro ně emocionalita. Hrdinka těchto knih je typická pubertální dívka, se všemi starostmi a trápeními, jako v reálném životě. Hledá a také nachází lásku, kterou každá čtenářka touží prožít. Tyto knihy dávají všem dívkám naději, ale fungují často i jako návod pro řešení různých problematických situací (jak se chovat či nechovat). Samozřejmě úroveň těchto románů se značně různí (od přijatelné až po brakovou).

dívčí román	Ano	Ne	Celkem
Dívka	54	64	118
Chlapec	7	146	153
Celkem	61	210	271

Podle našich předpokladů se dívčí romány staly nejoblíbenějším žánrem u dívčí části respondentů. Zvolila je téměř polovina všech dotazovaných dívek, tedy 45,8%. Chlapci tomuto žánru samozřejmě příliš neholdují, preferuje ho jen 4,6%.

dívčí román	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	17	14	15	15	61
Ne	48	49	56	57	210
Celkem	65	63	71	72	271

Obliba dívčích románů se se stoupajícím věkem příliš nemění, k mírnému poklesu dochází pouze v devátém ročníku (20,8%).

Dívčí romány jsou pro dívky v období pubescence stěžejním žánrem. Pomáhají jim hledat vlastní identitu, ztotožňují se s hrdinkami, které mají stejné sny a pocity. Naopak chlapci o tento druh četby zájem nejeví (kompenzují ho četbou dobrodružných a sci-fi románů). V průběhu všech ročníků druhého stupně základní školy je obliba dívčích románů stejně vysoká.

f) společenská próza s dětským hrdinou

Příběhy s dětským hrdinou patří k šestému nejoblíbenějšímu žánru s 20,7% hlasů všech dotazovaných. Mohlo by se zdát, že je toto číslo poměrně vysoké, ale přihlédneme-li k faktu, že tento druh prózy je určen primárně dětem, dalo by se očekávat, že jej děti budou vyhledávat mnohem častěji. Ale také je pravdou, že dětského hrdinu nalezneme i v jiných žánrech, např. ve

fantasy příběhu (romány o čarodějnickém učni Harry Potterovi). Děti často ostré hranice mezi žánry nerozlišují, takže tyto knihy zařazují různě.

próza s dětským hrdinou	Ano	Ne	Celkem
Dívka	28	90	118
Chlapec	28	125	153
Celkem	56	215	271

Próza s dětským hrdinou je vyhledávanou prózou u 23,7% dívek a u 18,3% chlapců. Vidíme tedy, že rozdíly mezi pohlavími jsou minimální. Vyšší počet dívek si vysvětlujeme tím, že dětský hrdina je jim velmi blízký, protože prožívá podobné situace jako ony. Jinak ale preferují četbu dívčích románů, které plně uspokojují jejich potřeby a zájmy. Chlapci pro změnu raději čtou dobrodružnou literaturu, protože rádi čtou o něčem, co by chtěli také jednou zažít.

próza s dětským hrdinou	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	22	11	18	5	56
Ne	43	52	53	67	215
Celkem	65	63	71	72	271

Z pochopitelných důvodů tato literatura nachází nejvíce příznivců především u žáků šestého ročníku (33,8%). Setkávají se s ní již od mladšího

školního věku a stále jim má co nabídnout a čím je oslovit. S příchodem pubescence děti tuto četbu opouštějí a inklinují k jiným („dospělejší“) žánrům. V sedmém ročníku jí čte už jen 17,5% respondentů, ale v osmém jeho obliba opět roste až na (25,4%). Předpokládáme, že je to díky, již několikrát zmiňovaným, knihám J. K. Rowlingové o Harry Potterovi. Naopak u žáků devátých ročníků tento žánr téměř příznivce nemá (6,9% žáků). Je to způsobeno přechodem k četbě literatury primárně určené dospělým jedincům.

Společenská próza s dětským hrdinou má v četbě žáků druhého stupně ZŠ určitě svoje místo. Její obliba ale samozřejmě s věkem klesá. Zatímco v šestém ročníku je stejně oblíbená jako např. dobrodružný román nebo sci-fi, žáci devátých ročníků ji téměř nečtou. Tento žánr je více oblíben u dívek, ale obě pohlaví preferují spíše fantasy, dobrodružnou prózu či dívčí romány (u dívek).

g) detektivní příběh

Literatura s detektivní zápletkou může mít na dospívajícího kladný i záporný vliv. Její úroveň je různá, někdy jde o velmi kvalitní literaturu, ale často je její kvalita sporná. Četba těchto příběhů má funkci nejenom oddechovou, ale může pomáhat rozvíjet analytické a logické myšlení. V současné době tento žánr není u pubescentů příliš oblíben, v našem „žebříčku“ obsadil až sedmé místo.

detektivní příběh	Ano	Ne	Celkem
Dívka	22	96	118
Chlapec	30	123	153
Celkem	52	219	271

Detektivky rádo čte 18,6% dívek a 19,6% chlapců, tedy téměř stejný počet. Jedním z motivů pro četbu tohoto žánru, je opět touha po dobrodružství a napětí popisovaném realističtěji než např. u fantasy a také potřeba identifikace s kladným hrdinou, který v tomto případě většinou stojí sám proti bezcitnému světu a jen díky logickému uvažování se mu podaří odhalit nepřítel (vraha, zloděje apod.)

detektivní příběh	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	15	11	16	10	52
Ne	50	52	61	56	219
Celkem	65	63	71	72	271

Zajímavé je, že poměrně vysoké procento dětí šestých ročníků rádo čte detektivky (23,1%), přestože k rozvoji logického a analytického uvažování dochází až kolem třináctého roku, tzn. v sedmé třídě. Podobně oblíbený tento žánr je i v osmém ročníku, kde ho zvolilo 22,5% respondentů. V deváté třídě dochází k poklesu zájmu o detektivní literaturu na 13,9%. Předpokládáme, že v tomto věku mají pubescenti jiné zájmy, kterým se věnují a které rozvíjí.

h) pohádka

Pohádka je žánr určený hlavně dětem předškolního a mladšího školního věku. I přesto že má u pubescentů své místo (zvláště u těch mladších), ti starší ji postupně odmítají jako jeden ze symbolů svého končícího dětství a orientují se na náročnější a věkově odpovídající žánry. Přesto jí má v oblibě 16,9% dětí.

pohádka	Ano	Ne	Celkem
Dívka	24	94	118
Chlapec	22	131	153
Celkem	46	265	271

Zálibu ve čtení pohádek přiznává 20,3% dívek a 14,4% chlapců. Větší zájem dívek je nejspíše ovlivněn větší emocionalitou a touhou po šťastném konci všech situací. Naopak chlapci se za četbu pohádek mohou spíše stydět nebo ji považovat za příliš dětinskou.

pohádka	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	8	8	13	17	46
Ne	57	55	58	55	265
Celkem	65	63	71	72	271

Nepotvrdilo se naše očekávání, že nejvyšší počet dětí čtoucích pohádku bude v šestém ročníku. Naopak je zde vůbec nejnižší, pouhých 12,3%. V sedmém ročníku je též nevelký, činí jen 12,6%. Otázkou je, do jaké míry tyto výsledky odrážejí skutečnost či do jaké míry se děti styděly přiznat četbu pohádek jako oblíbenou činnost. Nejvyšší počet čtenářů pohádek je paradoxně v deváté třídě, kde je uvedlo 23,6% respondentů. Domníváme se, že ve složitém období puberty pohádky představují jistý typ úniku před novými a neznámými situacemi do světa, kde vždy má všechno dobrý konec.

ch) jiný žánr

V tomto bodě měli respondenti šanci doplnit ty žánry, které v našem výčtu výrazně postrádali. Tuto možnost zvolilo pouze 5,9% dotazovaných a jejich odpovědi byly značně různorodé. Překvapivě převažovala četba hororů (7% hlasů) a životopisy slavných a populárních osobností (5,3% žáků).

jiný žánr	Ano	Ne	Celkem
Dívka	4	114	118
Chlapec	12	141	153
Celkem	16	255	271

Jiné žánry volil dvakrát větší počet chlapců (7,8%) než dívek (pouze 3,4%). Vzhledem k různorodosti uváděných žánrů nelze z těchto výsledků vyvozovat statisticky významné závěry.

jiný žánr	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	6	1	5	4	16
Ne	59	62	66	68	255
Celkem	65	63	71	72	271

Díky této otázce jsme měli možnost se dozvědět, že se pubescenti ve většině případů rádi bojí (jako neoblíbenějšího uváděli spisovatele Stephen Kinga). Také preferují čtení o známých osobnostech. Zde se opět projevuje

touha dospívajících mít svůj vzor, který mohou napodobovat při hledání vlastní identity.

i) poezie

Poezie, jakožto nejnáročnější žánr, se bohužel umístila jako poslední. V podstatě můžeme říci, že čím náročnější žánr, tím méně je u dětí oblíben. Aby žák porozuměl poezii, musí už mít za sebou čtenářskou zkušenost a rozvinuté čtenářské kompetence. Čtení poezie vyžaduje značnou míru pozornosti a trpělivosti, jelikož se v ní objevuje obrazné vyjadřování či víceméně skrytá symbolika, kterou je nutno pochopit. Je proto nezbytné, aby pubescent četl poezii přiměřenou svému věku a čtenářským dovednostem. Je také důležité zabývat se poezií více již v mladším školním věku, protože později bude mít dospívající potíže jí správně porozumět.

poezie	Ano	Ne	Celkem
Dívka	7	111	118
Chlapec	6	147	153
Celkem	13	258	271

V našem výzkumu dívky čtou básně v 5,9% a chlapci jen v 3,9% případů. Mezi nejoblíbenější básně patří sonety od Williama Shakespeara nebo Françoise Villona. Z českých básníků jsou nejčtenější Oldřich Mikulášek a Jan Skácel. Je nutné dodat, že dvakrát více čtenářů básní se vyskytuje na gymnáziu oproti základní škole. Předpokládáme, že je to dáno důslednějším vedením k četbě poezie.

poezie	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	1	3	3	6	13
Ne	64	60	68	66	258
Celkem	65	63	71	72	271

Z tabulky můžeme vyvozovat, že k četbě poezie tíhnou pubescenti se zvyšujícím se věkem. V šestém ročníku to byl pouze jeden chlapec, v sedmém a osmém čtou básně vždy tři respondenti, ale v devátém ročníku tento počet stoupl na šest. Tato zvyšující se tendence může být způsobena tím, že čím je dítě starší, tím snáze si samo hledá literaturu, která vyhovuje jeho zájmům a přáním. Nenalézá-li jí v mladším věku ve škole, později (bude-li projevovat zájem) si k ní cestu najde snáze. Jinak ovšem musíme konstatovat, že poezie je nejméně oblíbeným žánrem na druhém stupni základní školy.

Jedním z důvodů této neradostné skutečnosti může být nedostatečná výchova dětí již v mladším školním věku k četbě poezie. Za což nemohou pouze učitelé, ale i metodické příručky a učebnice. Další důvod se skrývá v čítankách určených dětem staršího školního věku, v nichž nalezneme tvorbu především českých klasiků (Př. Erben, Borovský). Tato je poezie sice velmi hodnotná, ale tematicky určená spíše starším dětem nebo dospělým. V čítankách tedy téměř chybí poezie přiměřená věku pubescentů.

Námi zjištěné údaje plně korespondují i s výsledky výzkumu L. Václavíkové a I. Gabala z roku 2002, podle nichž poezii čte pouze 7% dívek a 2% chlapců.

Informace, získané z našeho výzkumu, v podstatě korespondují s výsledky výzkumů starších, zejména J. Tomana z roku 2002 (chlapci čtou především dobrodružnou prózu, horory a detektivky, sci-fi a fantasy. Mají ale

širší žánrový záběr než dívky. Zabývají se i literaturou faktu, naučnou a humoristickou literaturou. Dívky nejčastěji čtou psychologickou prózu s dívčí hrdinkou, v mladším věku pak pohádky).

L.Prudký ve výzkumu z roku 1995 uvádí, že dobrodružnou literaturu čte 72,8% respondentů. V tomto ohledu jsme zaznamenali pokles oblíbenosti tohoto žánru, podle našeho výzkumu má jen 38% příznivců.

Podle L. Václavíkové a I. Gabala (2003) preferuje sci-fi jen 27% chlapců a 7% dívek. Od té doby tedy pozorujeme nárůst zájmu, protože podle našeho výzkumu patří sci-fi a fantasy vůbec k nejčtenějšímu žánru.

Otázka č. 7 – Jaké čteš časopisy?

Tato otázka byla záměrně zvolena proto, že valná část dnešních pubescentů čte různé noviny a časopisy mnohem častěji než knihy. Můžeme říci, že i nečtenář (tj. ten, který nepřečte ani jednu knihu měsíčně) se ve svém volném čase zabývá četbou časopisů. Cílem byl tedy pokus o zmapování situace na časopiseckém poli. V současné době totiž vychází velké množství nejrůznějších tiskovin určených mládeži, jejich kvalita je však často přinejmenším diskutabilní. Samozřejmě nesmíme opomíjet časopisy léty prověřené (např. ABC) nebo, ty které pomáhají čtenáři rozšiřovat přehled o svém zájmu či hobby.

Jak již bylo řečeno, časopisů se na našem trhu vyskytuje mnoho, proto tato otázka byla koncipována volně (tedy otevřeně). Výsledky budeme vyhodnocovat stejně jako v předchozí otázce, opět s ohledem na pohlaví respondentů.

Než přejdeme k samotnému výčtu nejčtenějších časopisů, je vhodné poznamenat, že podle výsledků našeho výzkumu časopisy nečte pouze 6,2% všech respondentů, tedy 17 žáků.

U dívčí části respondentů výrazně převládá obliba magazínů pro ženy a dívky, jako je Bravo se 45 hlasy (43 dívek a 2 chlapci), Top dívka s 26 hlasy (25 dívek a 1 chlapec), Popcorn s 25 hlasy (23 dívek a 2 chlapci), Dívka s 21 hlasy od dívek a Bravo girl s 19 hlasy. 10 dívek rádo čte časopis Witch a 7 dívek časopis Cosmogirls. Kromě výše zmíněných se dívky zaměřují na četbu časopisů o zvířatech – časopis Pes zvolilo 10 dívek, Koně 6 dívek a naposledy časopis Svět zvířat 12 respondentů (8 dívek a 4 chlapci).

Chlapci preferují četbu časopisu ABC, celkem jej zvolilo 43 žáků (39 chlapců a 4 dívky). Druhým nejčtenějším je časopis 21. století, který uvedlo 19 žáků (17 chlapců a 2 dívky). Chlapci dále čtou časopis Board, získal 14 hlasů (10 chlapců a 4 dívky). Za zmínku ještě stojí obliba časopisu National Geographic s 10 hlasy (8 chlapců a dvě dívky). Ostatní časopisy se objevily méně než čtyřikrát, ale často se zabývaly podobnými tématy (počítače, automobily apod.).

Nezanedbatelným faktem je četba novin, ale ta převládá u dětí studující gymnázium. Nejčtenější jsou Českobudějovické listy s 20 hlasy (13 dívek a 7 chlapců), MF Dnes s 12 hlasy (5 dívek a 7 chlapců), Hospodářské noviny se 6 hlasy od chlapců a Lidové noviny s pěti hlasy (2 dívky a 3 chlapci).

Fakta, vyplývající z našeho výzkumu, jsou srovnatelná s výsledky výzkumu J. Tomana (2002), podle nějž u dívek převládá četba časopisů Bravo, Bravo Girls, Dívka, Top dívka a jim podobné. Dále podle tohoto výzkumu jsou chlapci zaměřeni na časopisy s tematikou počítačovou, sportovní a technickou (četba časopisu Level, Score a ABC apod.).

Obecně můžeme říci, že četba časopisů má v posledních letech stoupající tendenci (není ovšem přímo úměrná čtení knih, tzn. že čtenář časopisů může být nečtenářem knih a naopak) a většinou odpovídá koníčkům dítěte.

Otázka č. 8 – Kdo má na tebe vliv při výběru knihy?

Cílem této otázky je zjistit, kým je pubescent ovlivňován při výběru knihy. Odpověď na tuto otázku ukazuje především učitelům, vychovatelům a rodičům, jak velký mají vliv na své žáky či potomky. Z hlediska vzdělání a výchovy je tedy klíčová, protože učitel může naznačit určité problémy a může mu pomoci v zamyšlení nad přístupem ke svým žákům.

Otázka byla tvořena jako typ uzavřený, tzn. že respondent měl na výběr z osmi možností, přičemž u odpovědi „jiná osoba“, bylo možné tuto osobu upřesnit a napsat. Respondent mohl zvolit jednu i více možností. Odpovědi byly vyhodnoceny pouze z hlediska ročníku. Důvodem bylo, že aspekt pohlaví či typu škol nebyl v odpovědích dost zřetelný.

Učitel	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	5	6	10	18	39
Ne	60	57	61	54	232
Celkem	65	63	71	72	271

Vliv učitele si uvědomuje pouze 14,4% všech respondentů, což by měl být pro učitele jednotlivých škol poměrně varující signál. Míra vlivu učitele není v ročnících stejná, pomalu stoupá od ročníku šestého do devátého, kde značně strmě vzrůstá (zde má učitel nejvýraznější vliv). Překvapivým faktem

je, že tento poměrně vysoký vliv učitele na četbu žáků je většinou hodnocen kladně. Jak se ukáže při hodnocení otázky č. 11 (Proč čteš?), počet respondentů, kteří přiznali vliv učitele na výběr knihy a kteří uvedli, že čtou z povinnosti je pouze 19,2%. Převážná většina žáků (80,8%) tedy chápe vliv učitele jako pozitivní a přínosný. Tento stav může být dán tím, že hodiny literatury jsou pro žáky inspirující nebo že učitel žákům doporučuje zajímavou a vhodnou četbu.

Rodič	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	26	14	19	16	75
Ne	39	49	52	56	196
Celkem	65	63	71	72	271

Vliv rodičů na výběr knih má, čím je dítě starší, sestupnou tendenci, což je fakt daný nástupem pubescence, postupným osamostatňováním se dětí a odpoutáváním se od rodiny. Nejvíce se k vlivu rodičů přiznává 40% žáků v šestém ročníku, ale v dalších třech je to již téměř o polovinu méně. V sedmém ročníku je to jen 22,2% žáků, k mírnému nárůstu dochází v ročníku osmém (26,8%), ale v ročníku devátém vliv rodičů připouští opět jen 22,2% žáků.

Sourozenec	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	7	5	6	6	24
Ne	58	58	65	66	247
Celkem	65	63	71	72	271

Jak se ukázalo, sourozenci nemají na výběr četby pubescenta výrazný vliv, protože tuto možnost zvolilo pouze 8,9% respondentů. Důvodem může být odlišný věk či pohlaví sourozence, protože, jak již bylo řečeno, tyto dva faktory jsou pro dětské čtenářství určující. Obecně tedy můžeme předpokládat, že na dítě má vliv spíše starší (a zkušenější) sourozenec stejného pohlaví.

Kamarád	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	30	15	36	28	109
Ne	35	48	35	44	162
Celkem	65	63	71	72	271

Obecně se předpokládá, že jeden z nejsilnějších vlivů mají kamarádi. Náš výzkum tuto tezi zcela potvrdil. Kamarádem se nechá při výběru knihy ovlivňovat 40,2% respondentů. Jedním z důvodů je to, že v období dospívání jedinec vyhledává spíše skupiny vrstevníků, v nichž realizuje svá přátelství. Vrstevníci mají na dítě tedy větší vliv než např. rodiče. Dalším faktorem může být móda či popularita. Je-li nějaká kniha módním hitem (např. trilogie Pán prstenů), přečte ji většina pubescentů, protože chce být tzv. „in“. Nejsilnější je vliv kamarádů v šestém ročníku, kde ho uvádí 53,8% žáků. V sedmé třídě tento vliv prudce klesá (uvádí ho pouhých 23,8% čtenářů), v osmém ročníku dochází opět k nárůstu na 50,7%, ale v devátém tento vliv činí jen 38,9%. Můžeme tedy říci, že zatímco vliv rodiny a učitele na dospívajícího slábne, vrstevníci mají dominantní postavení.

Knihovnik	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	5	3	5	0	13
Ne	60	60	66	72	258
Celkem	65	63	71	72	271

Vliv knihovníka na výběr knih pubescenta je zanedbatelný. Tuto možnost zvolilo pouze 4,8% dotázaných. Nejpatrnější je tento vliv v šestém a osmém ročníku a pohybuje se kolem hranice 7%. V devátém ročníku 100% respondentů přiznalo, že na ně knihovnik nemá žádný vliv. Vzhledem k tomu, že veřejnou knihovnu navštěvuje 44,3% všech dotázaných, skrývá v sobě role knihovníka nevyužitý potenciál.

Jiná osoba	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	10	5	10	3	28
Ne	55	58	61	69	243
Celkem	65	63	71	72	271

Možnost „jiná osoba“ volilo je 10,3% respondentů. Nejčastěji uváděli prarodiče, strýce, tety a také své partnery (ve dvanácti případech). Většinou se tedy jedná o jiné rodinné příslušníky. Nejvýraznější vliv spatřujeme v šestém ročníku (15,4%), kde byly nejčastěji zmiňováni právě ostatní příbuzní, a v osmém ročníku (14,1%), kde respondenti nejčastěji uváděli své partnery.

Nikdo	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	21	27	35	41	124
Ne	44	36	36	31	147
Celkem	65	63	71	72	271

Téměř polovina všech respondentů (45,8%) tvrdí, že je při výběru knih neovlivňuje nikdo. Mnoho z nich sice zvolilo i jiné osoby ovlivňující jejich četbu, ale z těchto výsledků vyplývá, že pubescenti jsou samostatní a knihy si vybírají podle vlastních úsudků (tedy podle toho, co se jim líbí). Čím jsou děti starší, tím více má tato tendence stoupající charakter. Nejvýraznější počet těch, kdo si vybírá knihy sám, je v devátém ročníku (56,9% respondentů).

Náš výzkum ukázal, že dospívající nejčastěji spoléhá na vlastní názor a preference, na druhém místě je pak ovlivněn svými vrstevníky a na třetím místě je veden radami a doporučeními rodičů. Z výsledků také vyplývá poměrně slabé postavení učitele (oproti ostatním činitelům) při ovlivňování výběru knih, protože učitel se umístil až na čtvrtém místě. Ale je nutné podotknout, že působení pedagogů je žáky vnímáno spíše kladně.

Naše výsledky odpovídají staršímu výzkumu L. Prudkého (1995), v němž 54% respondentů uvádí, že při výběru četby nejsou ovlivněni nikým. Dále také vidíme, že doporučení skupiny vrstevníků má stále větší vliv. V roce 1995 uvádí L. Prudký pouze 7,3% respondentů, náš výsledek je již 40,2%. Oproti roku 1995 také stoupá vliv učitele. L. Prudký uvádí necelých 7%, v našem výzkumu je to dokonce 14,4%.

Otázka č. 9 – Jak získáváš knihy?

Touto otázkou jsme chtěli vysledovat cesty a zdroje, ze kterých čtenář staršího školního věku čerpá knihy. Respondenti si mohli vybrat ze sedmi možností. S touto otázkou souvisela otevřená otázka č. 10, kterou vyplňovali pouze ti žáci, kteří v otázce č. 9 zvolili možnost „jinak“. U většiny odpovědí byly rozdíly mezi pohlavím zanedbatelné, u několika naopak velmi výrazné (ty uvádíme v tabulkách). Rozdíly mezi jednotlivými typy škol byly též velmi malé

Školní knihovna	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	9	6	5	9	29
Ne	56	57	66	63	242
Celkem	65	63	71	72	271

Knihy ve školní knihovně vyhledává pouze 10,7% respondentů. Je to nejspíše způsobeno tím, že školní knihovny jsou velmi malé, nemají příliš rozsáhlý fond a především dostatek financí na nákup nových knih a jeho rozšíření. Proto v nich nacházíme knihy pro děti nezajímavé a neaktuální (většinou se jedná o díla českých klasiků, která jsou z hlediska historie určitě velmi hodnotná, bohužel pro žáky nijak zvlášť přitažlivá).

Vlastní knihovna	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	22	22	30	37	111
Ne	43	41	41	35	160
Celkem	65	63	71	72	271

Domácí knihovnu využívá 111 respondentů, tedy 41%. Nejčastěji z ní čerpají žáci osmých a devátých ročníků (42,3% a 51,4%). Je to pochopitelné, jelikož mít knihu z domácí knihovny je nejjednodušší a nejpohodlnější způsob, jak ji získat. Čtenář nemusí myslet na to, kdy mu skončí výpůjční doba, a může se ke knize kdykoli vracet. Nevýhodou je, že domácí knihovna většinou není moc rozsáhlá. Z tohoto důvodu především žáci devátých ročníků dávají přednost knihkupectví, kde svou danou knihu určitě objeví. Naopak především dívky ze šestých a sedmých ročníku využívají široké nabídky veřejné knihovny.

Veřejná knihovna	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	22	25	46	27	120
Ne	43	38	25	45	151
Celkem	65	63	71	72	271

Poměrně překvapivým faktem je, že se veřejná knihovna stala až druhou nejvyužívanější možností, jak získat knihu. Výsledky mezi prvními třemi umístěními jsou ovšem velmi těsné. 44,3% respondentů uvedlo, že využívá služeb veřejné knihovny. Její výhodou je snadná dostupnost, protože se

nachází v každém městě (dnes často i na vesnici) a má velmi širokou nabídku knih i služeb. Cílem dnešních knihoven je, aby přestaly být pouze půjčovnami, ale naopak se staly centry volného času pro děti a mládež. Proto většina z nich nabízí i doplňkové služby (hudební oddělení, možnost využívat internet, přednášky na zajímavá témata, výstavy dětských autorů, autogramiády apod.).

Z těchto důvodů je dnes návštěva knihovny poměrně oblíbenou aktivitou. Zájem o ní je ve všech ročnících téměř stejný (kolem 35%), ovšem nejvyšší je v osmém ročníku, kde vzrostl na 64,8%.

Knihkupectví	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	25	25	49	40	139
Ne	40	38	22	32	132
Celkem	65	63	71	72	271

Knihkupectví se stalo nejvyužívanějším zdrojem získávání knih, zvolilo jej 139 všech respondentů, což je 51,3%. Tento fakt je poměrně zajímavý, protože v dnešní době je nákup knihy vcelku nákladný finanční počin. Z toho se dá usuzovat, že dětem knihy kupují především rodiče nebo můžeme předpokládat využití levnějšího nákupu knih např. v antikvariátech. Tuto možnost uvedlo nejvíce dětí z osmých a devátých ročníků (69,1% a 55,6%). U nižších ročníků tato čísla tak vysoká nejsou (6. ročník – 38,5% a 7. ročník – 39,7%), přesto u nich jde o druhý nejvýznamnější zdroj četby. Zajímavou skutečností je, že v obchodech nakupuje knihy více chlapců (81) než dívek (58), tedy 58,3% proti 41,7%. (viz tabulka 9a v příloze).

Knihovna rodičů	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	26	22	29	24	101
Ne	39	41	42	48	170
Celkem	65	63	71	72	271

Knihy od rodičů patří k poměrně vyhledávaným zdrojům četby, protože jej využívá 37,3% všech respondentů. Podle údajů v tabulce můžeme vidět, že zájem o tuto možnost je téměř vyrovnaný ve všech ročnících. Většina žáků, která uvedla, že z knihovny rodičů si četbu nevybírání (62,7%), hledá knihu vhodnou pro svůj věk. Knihu, která bude odpovídat jejich zájmům a touhám. Samozřejmě podobnou četbu v knihovně rodičů nenalezne. Naopak u 37,3% dětí, které zvolilo kladnou odpověď, můžeme pozorovat tendenci k pronikání do literatury primárně určené pro dospělé jedince, což souvisí s mentální vyspělostí dospívajícího, kdy mu začíná být bližší právě literatura pro dospělé (především ve vyšších ročnících). Z knihovny rodičů si vypůjčuje literaturu dvakrát více chlapců než dívek (64,4% proti 34,6% - viz tabulka 9b). Zřejmě je to dáno snadnou dostupností literatury a větší specifikací zájmů (jak se projeví při rozboru otázky č. 14 – Co rád(a) děláš ve volném čase?).

Kamarádi	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	19	18	38	40	115
Ne	46	45	33	32	156
Celkem	65	63	71	72	271

Od kamarádů si vypůjčuje téměř polovina všech respondentů, tedy 42,4%. Toto číslo je téměř stejné jako u čerpání literatury z vlastní knihovny (41% respondentů). Vzhledem k tomu, že (jak jsme již zmínili) fond domácích knihoven je dost omezený, není divu, že toto číslo není vyšší. Tendence půjčovat si knihy od přátel stoupá v osmých a devátých ročnících, kde této možnosti využívá 53,5% a 55,6% žáků. Můžeme předpokládat, že v tomto věku se jedná spíše o vypůjčování knih určené dospělým, než o půjčování četby z vlastní knihovny.

Jinak	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	7	4	17	6	34
Ne	58	59	54	66	237
Celkem	65	63	71	72	271

Jiným způsobem získává své knihy 12,5% respondentů, což je více žáků než těch, kteří navštěvují školní knihovnu (10,7%). Většinou se nejednalo o výrazně odlišné zdroje, protože nejčastěji byly uváděny dary od rodičů či příbuzných. Jak můžeme vypočítat z tabulky větší počet těchto žáků je jen v osmém ročníku (23,9%), kde nejčastěji byly uváděny výhry v knižní podobě na literárních soutěžích (5 respondentů) a také objednávání literatury z klubu čtenářů (6 čtenářů).

Nejčastěji čtenáři staršího školního věku získávají literaturu přímo z knihkupectví, velmi často ale navštěvují i veřejnou knihovnu a také preferují vypůjčování knih od svých kamarádů. Často využívají literaturu z vlastní knihovny. Téměř opomíjejí zdroje četby ve školní knihovně.

Naopak vedoucí pozici veřejných knihoven uvádí výzkum L.Václavíkové a I. Gabala z roku 2003. Toto potvrzuje i výzkum J. Tomana (2002), podle něhož nejvíce dětí využívá veřejnou knihovnu, dále vlastní knihovničku a knihkupectví, které se umístilo až na třetím místě.

Otázka č. 11 – Proč čteš?

Pomocí této otázky jsme chtěli získat velmi cenné informace, odpovědi nám totiž odkrývají pravou motivace pubescenta k četbě, která dále určuje samotný výběr knihy. Respondenti měli na výběr opět ze škály sedmi možností, otázka má tedy uzavřený charakter. Odpovědi jsme vyhodnocovali podle pohlaví, pouze u odpovědi „z povinnosti“ je uvedeno i rozdělení dle ročníků, kde jsou markantní rozdíly, a také rozdělení podle typů škol z téhož důvodu. Hledisko typů škol jsme brali v úvahu i u odpovědi „pro relaxaci“.

Pro poučení	Ano	Ne	Celkem
Dívka	37	81	118
Chlapec	56	97	153
Celkem	93	178	271

Tuto odpověď zvolilo 34,3% respondentů. Tato motivace ovlivňuje chlapecké i dívčí čtenáře téměř stejně silně. Nové poznatky z knih získává 31,4% dívek a 36,6% chlapců. Pubescent se snaží hledat v knihách odpovědi na svoje otázky z oblasti lidského vědění a bádání či historie, touží poznat nový svět, do kterého náhle nahlíží a hlavně mu porozumět. Průvodcem a pomocníkem se pak často stává právě kniha.

Pro zábavu	Ano	Ne	Celkem
Dívka	96	22	118
Chlapec	99	54	153
Celkem	195	76	271

Podle našich předpokladů se potvrdilo, že čtení pro zábavu je nejsilnější motivací, a to jak u chlapců, tak u dívek. Dívky baví číst v 81,4%, chlapce v 64,7%. Oproti otázce č. 3 – „Čteš rád(a)?“, kde uvedlo kladnou odpověď 50% dívek a 50% chlapců, zde vidíme větší upřesnění a nárůst kladných preferencí u obou pohlaví. Naopak u otázky č. 14 – „Co rád(a) děláš ve volném čase?“ více chlapců než dívek uvádí, že se ve volném čase rádi věnují četbě (24,6% proti 17,9%). Z toho vyplývá, že i když čtení pro radost a zábavu je jednoznačně nejsilnější motivací, ve srovnání s ostatními zájmy a koníčky již takovou převahu samotné čtení nemá.

Pro relaxaci	Ano	Ne	Celkem
Dívka	59	59	118
Chlapec	57	96	153
Celkem	116	155	271

Relaxaci u četby hledá 116 žáků, tedy 42,8% všech respondentů. Odpočinek u knihy vyhledává větší procento dívek než chlapců (50% proti 37,3%). Menší počet hlasů u chlapců je dán nejspíše tím, že pro ně je v posledních letech největší relaxací hraní her na počítači.

Pro relaxaci	Ano	Ne	Celkem
Základní škola	57	106	163
Gymnázium	59	49	108
Celkem	116	155	271

Zajímavé skutečnosti zjistíme, když porovnáme odpovědi v jednotlivých typech škol. Na základní škole odpočinek s knihou vyhledává 34,9% všech žáků, ale na gymnáziu je to již 54,6% všech respondentů. Domníváme se, že jedním z určujících faktorů je náročnější způsob studia na gymnáziu a následná potřeba uvolnění, klidu a relaxace například právě s knihou.

Z povinnosti	Ano	Ne	Celkem
Dívka	9	109	118
Chlapec	43	110	153
Celkem	52	219	271

Poměrně pozitivním výsledkem je, že odpověď „z povinnosti“ uvedlo jen 19,2% respondentů. Je zajímavé, že počet chlapců, kteří čtou, protože musí, je několikanásobně vyšší než počet podobně smýšlejících dívek (28,1% chlapců a 7,6% dívek). I přesto, že žáci mohli zaškrtnout více důvodů, u chlapců toto byla často jediná zvolená možnost.

Jedním z možných důvodů může být to, že pubescenti si rádi vybírají tituly k četbě sami podle vlastního úsudku, jak vyplývá z otázky č. 8 („Kdo má na tebe vliv při výběru knihy?“). 45,8% žáků uvedlo, že se při výběru knihy nenechávají nikým ovlivňovat. Protože na většině škol se zadávají určitá díla ke čtení povinně (i když se povinná četba dnes bere poněkud volněji než

dříve), zvolené tituly nemusí korespondovat s oblíbenými knihami žáků. Mnozí pak tuto povinnost berou jako „četbu z donucení“, jak vyplývá i z našich výsledků.

Z povinnosti	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	7	14	15	16	52
Ne	58	49	56	56	219
Celkem	65	63	71	72	271

V případě této odpovědi jsme považovali za vhodné zařadit i tabulku, v níž bereme v úvahu i ročník respondenta, protože zjištěné údaje se výrazně liší. Nejmenší problémy s povinnou četbou mají žáci šestých tříd, přijímají ji prostě jako součást výuky a jako projev autority učitele. Navíc obsah čítanek je v tomto období dětem nakloněn, protože jim nabízí především pohádky a bajky (tj. příběhy odpovídající dětské mentalitě). Četbu jako povinnost tedy chápe jen 10,8% žáků šestých ročníků. V sedmém ročníku přichází zlom, nastupuje puberta a děti se cítí být do četby nuceni. Kladné hlasy jsme získali již od 22,2% žáků. Důvodem může být i jiný obsah čítanek, který se od pohádek a mýtů přesunul ke starým pověstem a klasikům. Pro mnoho dospívajících tato látka není příliš záživná. Tento odpor trvá až do konce školní docházky, tedy do devátého ročníku bez větších výkyvů.

Z povinnosti	Ano	Ne	Celkem
Základní škola	19	144	163
Gymnázium	33	75	108
Celkem	52	219	271

Rozhodli jsme se zařadit i tabulku, která rozlišuje odpovědi z hlediska jednotlivých typů škol, jelikož i zde se objevily nápadné rozdíly. Na základní škole čte z povinnosti pouze 11,7% respondentů, ale na gymnáziu je to již 30,6% respondentů. Myslíme si, že je to opět dáno větší náročností studia na gymnáziu a také rozdílem mezi povinnou četbou na ZŠ a gymnáziu (kde se skládá spíše z děl klasických, která nejsou pro pubescenty tak přitažlivá).

Pro rozšíření slovní zásoby	Ano	Ne	Celkem
Dívka	24	94	118
Chlapec	42	111	153
Celkem	66	205	271

Čtením se snaží rozšířit si slovní zásobu 24,4% respondentů, z toho 20,3% dívek a 27,5% chlapců. Vyšší procento u chlapců může být dáno tím, že často mají horší vyjadřovací schopnosti než dívky a mají proto silnější motivaci pro jejich vylepšení.

Jiný důvod	Ano	Ne	Celkem
Dívka	0	118	118
Chlapec	14	139	153
Celkem	14	257	271

Jiný důvod uvedlo pouze 5,2% respondentů a byli to pouze chlapci (9,1% všech chlapců). Chápu četbu jen jakousi náhražku, jelikož nejčastěji uváděli, že čtou, pokud se hodně nudí a nemají jinou činnost.

Tato otázka byla zaměřena na zjištění odpovědi na otázku, jaká motivace vede děti k četbě. Obě pohlaví čtou nejčastěji pro potěšení, dále ve chvílích, kdy hledají odpočinek (především dívky). Chlapci velmi často čtou pro poučení, v knihách hledají informace a nové poznatky. Mnohem více chlapců má pocit, že je učitelem do čtení nuceno (a to především na gymnáziích).

Náš výzkum částečně popírá výsledky výzkumu L.Václavíkové a I. Gabala (2003), podle kterého četba baví pouze 11% dívek a 19% chlapců. Naopak poučení v knihách hledá 37% respondentů, což odpovídá i našim výsledkům. Z tohoto porovnání vyplývá, že v dnešní době mnohem více respondentů čte knihy, když se chce bavit.

Otázka č. 12 – Co tě při čtení nejvíce zaujme?

V této otázce jsme se pokusili zjistit, na jaké úrovni pubescent čtený literární text vnímá a čeho všeho si je schopen při čtení povšimnout. Tedy zda je zaujat pouze obsahem či zda vnímá i formální stránku díla. Tato otázka byla opět uzavřená, takže respondenti vybírali ze šesti možností. Odpovědi se příliš

nelišily podle pohlaví, proto jsme se zaměřili na rozdíly mezi věkovými skupinami.

Postavy	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	23	21	39	33	116
Ne	42	42	32	39	155
Celkem	65	63	71	72	271

Postavy se ukázaly být pro žáky důležité v každém věku, kladné hlasy jim dalo 48,8% všech respondentů. Zde se ukazuje pubescentova touha pozitivní identifikace, tedy ztotožnění se kladnými hrdiny svých knih. Nachází v nich vzory, které se snaží napodobit. Dalším faktem je i nezastupitelná úloha postav v ději knihy. Obliba postav je nejmenší v šestém ročníku (35,4% žáků), ale významně narůstá v sedmém ročníku, kde činí 33,3%.

Prostředí	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	13	14	28	19	74
Ne	52	49	43	53	197
Celkem	65	63	71	72	271

Prostředí, ve kterém se děj odehrává, je podstatný pro 27,3% pubescentů. Nejméně zaujme především děti v šestém a sedmém ročníku (20% a 22,2%). Můžeme předpokládat, že v jejich věku kladou důraz především na to, co se v knize odehrává (děj), než v jakém prostředí. Naopak žáci v osmém ročníku jsou již na prostředí více orientováni, a to ve 39,4% dotazovaných. Vzhledem

k tomu, že mezi jejich nejvíce oblíbené patří dobrodružné příběhy, tento fakt je dán jejich touhou poznávat nové (někdy exotické) kraje. V devátém ročníku toto nadšení pro nové a neznámé země není tak výrazné, přesto je vyšší než v šestém či sedmém ročníku (26,4%).

Grafika a ilustrace	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	19	9	9	14	51
Ne	46	54	62	58	220
Celkem	65	63	71	72	271

Grafická stránka knihy (ilustrace a obálka) není pro čtenáře prioritní kategorií. Celkem si jí všímá 18,8% pubescentů. Jak jsme předpokládali, je zajímavá především pro mladší čtenáře, u kterých ilustrace podněcují jejich fantazii. V šestém ročníku ji zvolilo 29,2% žáků. V ostatních ročnících jedinci využívají vlastní představivost, proto tuto možnost zvolilo jen 14,3% v sedmém ročníku a 12,7% v osmém. V devátém ročníku zájem o grafickou podobu opět mírně roste, a to na 19,4%.

Kompozice a jazyk	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	14	10	21	17	62
Ne	51	53	50	55	209
Celkem	65	63	71	72	271

Poměrně překvapivě vysoké bylo hodnocení kompoziční podobu knihy, které si všímá 22,9% respondentů. Na námi zkoumaných školách jsou čtenářské dovednosti evidentně na vysoké úrovni, což žákům umožňuje vnímat náročnější jazykovou i stylovou stránku díla. Kompozice je důležitá pro 21,5% žáků šestých ročníků, proti tomu v sedmém ročníku zájem o ni klesá (pouze 15,9%). Větší pozornost jazyku a stylu věnují opět žáci osmých a devátých tříd (29,6% a 23,6%).

Celkový dojem knihy	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	30	33	44	36	143
Ne	35	30	27	36	128
Celkem	65	63	71	72	271

Celkový dojem knihy je důležitý pro většinu respondentů, tedy pro 52,8%. Tato kategorie se dá jen velmi těžko konkrétně vymezit, protože její vnímání závisí spíše na našich pocitech a na momentálním rozpoložení. Žáci si uvědomují, že právě díky dojmu z knihy si uvědomí hodnoty díla nebo například doporučují knihy ostatním a naopak. Dojmu knihy nejvíce podléhají žáci osmých a sedmých tříd (62% a 52,4% hlasů), nejméně pak žáci šestých tříd (46,2% hlasů).

Děj	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Ano	28	35	45	36	144
Ne	37	28	26	36	127
Celkem	65	63	71	72	271

Děj je bezpochyby kategorií, která dětské čtenáře vždy nejvíce zaujme. Konkrétně si jí všímá 53,1% dotazovaných. Nejvíce podstatný je pro žáky osmých ročníků (63,4%), překvapivě nejmenší zájem o děj projevují žáci šestých ročníků (43,1%).

Ze zjištěných výsledků tedy vyplývá, že dospívající si při čtení nejvíce všímají děje, celkového dojmu knihy a postav. Nejméně se zajímají o grafiku a ilustrace. Překvapivě více často volili kategorii kompozice a jazyk. Domníváme se, že toto zjištění má souvislost se čtenářskými dovednostmi na vyšší úrovni a efektivností hodin literární výchovy.

Naše výsledky v podstatě korespondují s výsledky výzkumu J. Tomana (2002), v němž uvádí, že chlapci nejčastěji preferují děj a postavy, zatímco dívky věnují pozornost dojmu z četby a atmosféře příběhu. Naopak na okraji zájmu stojí popis prostředí a kompoziční stránka knihy.

Otázka č. 13. - Kolik knih jsi přečetl(a) za poslední měsíc?

Tato otázka si kladla za cíl zjistit, kolik knih průměrně žák přečte za měsíc. Musíme si uvědomit, že vyzkoumané výsledky nevyovídají nic o kvalitě jednotlivých knih, pouze o jejich množství. Tato otázka byla koncipována otevřeně, tzn. že každý žák vypsál přesný počet knih přečtených za uplynulý měsíc.

Vypočítáme-li průměr odpovědí všech žáků, zjistíme, že průměrný čtenář staršího školního věku přečte přibližně 1 a půl knihy měsíčně. My se však na rozbor odpovědí zaměříme podrobněji, a to z hlediska rozdílů mezi pohlavími a jednotlivými ročníky.

Počet knih	0	0,5 - 1	1,5 - 2	2,5 - 3	3,5 - 4	4,5 a více	Celkem
dívka	20	32	22	14	6	22	116
chlapec	60	62	16	10	2	5	155
Celkem	80	94	38	24	8	27	271

Zjistili jsme, že průměrná dívka přečte přibližně dvě knihy (2,1) za měsíc, zatím co průměrný chlapec pouze jednu knihu (1,1). U chlapců také nalezneme větší počet nečtenářů, tedy těch, kteří nepřečtou ani jednu knihu měsíčně (38,7%) oproti 17,2% nečtenářek u dívek. Jedním z vysvětlení tak vysokého počtu u chlapců je, že tráví volný čas poněkud odlišným způsobem (podrobněji viz otázka č. 14). Mezi jejich nejčastější aktivity patří sport a práce s počítačem. Zdá se, že počítače dnes četbu knih nejvíce ohrožují, protože někdy čtení zcela vytěsňují (navíc o pozitivním vlivu počítačů na vývoj pubescentů se často spekuluje).

Naopak dívky četbu ve volném čase vyhledávají (téměř stejně často jako povídání s kamarádkami – opět viz otázka č. 14). Tomu, že u četby spíše odpočívají, odpovídá i výběr příslušné literatury. Nejčastěji se jedná o dívčí romány s tématy jako jsou láska, doposud nesplněná přání, ale i velká trápení a složitosti každodenního života dnešních pubescentů.

Doposud jsme nezmiňovali ještě jeden závažný důvod, v současném školství poměrně rozšířený. V každém ročníku s totiž nachází určité procento tzv. dyslektiků (asi 3%) či mentálně podprůměrných (nebo zanedbaných) dětí. I tito žáci samozřejmě naše statistiky ovlivňují.

Protipólem k nečtenářům jsou tzv. enormní čtenáři (ti, co přečtou více než pět knih za měsíc). Zajímavým zjištěním bylo, že jejich počet v námi zkoumaném vzorku respondentů nebyl nijak zanedbatelný, zvláště u dívek.

18,9% dívek přečte více než pět knih měsíčně, ale jen 3,2% chlapců. Je ovšem nutné podotknout, že toto číslo tvoří především dívky z gymnázia (45,5%).

Počet knih	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
0	15	11	24	30	80
1 – 1,5	23	26	20	25	94
2 – 2,5	10	11	8	9	38
3 – 3,5	7	3	11	3	24
4 – 4,5	3	3	1	1	8
5 a více	7	9	7	4	27
Celkem	65	63	71	72	271

Na první pohled je patrné, že počet nečtenářů stoupá s přibývajícím věkem respondentů. Zatímco v šestém ročníku jich bylo pouze 23,1%, v ročníku devátém je to již dvakrát více, tedy 41,7% nečtenářů. Tato změna je značně markantní, protože v sedmém ročníku jí nic nenasvědčuje. Naopak v něm pozorujeme mírný pokles na 17,5%. Pokles zájmu o četbu u starších ročníků můžeme vysvětlit poklesem zájmu o všechny aktivity i o výuku literatury všeobecně. Žáci nejsou motivovaní a čtou především děti studující na gymnáziu nebo ti, co se tam studovat chystají. Tento trend můžeme pozorovat i

v otázce č. 14 („Co rád(a) děláš ve volném čase?“), kde nejčastější odpovědí bylo „bavím se s kamarády nebo „dívám se na televizi“.

Podíváme-li se na starší výzkumy, zjistíme, že dochází k mírnému nárůstu nečtenářů. V roce 1995 podle výzkumu L. Prudkého to bylo 20% až 25% nečtenářů, ale ve výzkumu z roku 2003 L.Václavíkové a I. Gabala toto

číslo vzrostlo až na 27%. Podle našich výsledků je současný stav ještě vyšší, a to 29,5% absolutních nečtenářů.

Otázka č. 14 – Co rád(a) děláš ve volném čase?

Cílem této otázky bylo zjistit, jakými činnostmi žáci staršího školního věku vyplňují svůj volný čas a jaké místo mezi nimi zaujímá četba. Dotazovaní si vybírali ze škály deseti možností a jedné volné, do které psali ty záliby, které ve škále nenalezli. Jelikož nebyly zjištěny výrazné rozdíly mezi jednotlivými ročníky, omezili jsme se jen na difference mezi pohlavími.

	dívky	chlapci	celkem
Čtu	45	79	124
Sportuji	63	93	156
Bavím se s kamarády	91	91	182
Dívám se na TV	48	85	133
Chodím do přírody	51	39	90
Starám se o zvíře	48	37	85
Píši básně či příběhy	12	14	26
Trávím čas s rodiči	26	19	45
Hraji hry na PC	20	98	118
Rozvíjím své zájmy v kroužcích	23	56	79
Mám jiné zájmy	28	42	70

Nejčastěji respondenti volili povídání si se svými kamarády, tato odpověď získala 67,2% všech hlasů. U dívek „zvítězila“ se značnou převahou celými 77,1% hlasů. Naopak u chlapců byla tato varianta zvolena až jako třetí v pořadí s 59,5% (umístila se za hraním her na počítači a sportovními aktivitami). Není překvapením, že tato odpověď je nepreferovanější, protože je pro pubescenty typické sdružovat se s vrstevníky, uzavírat přátelství apod. Zvláště v období dospívání potřebují cítit solidaritu a sílu skupiny, být v kontaktu s lidmi, kteří prožívají podobné situace a mají podobné pocity. Navíc zaujímají nové sociální role a získávají nový sociální status.

Na druhém místě volnočasových aktivit se umístil sport. Zabývá se jím 57,6% dotázaných. Chlapci sport provozují v 60,8% případů, čímž se u nich stal druhou nejoblíbenější činností. U dívek tento koníček obsadil až třetí místo (53,4%) před čtením knih. Sportovní aktivity jsou samozřejmě vhodným způsobem trávení času, jelikož jsou nezbytné pro zdravý vývoj organismu.

Sledováním televize tráví svůj volný čas 49,1% respondentů, více chlapců (55,6%) než dívek (40,7%). Televize je ale v současnosti vytlačována fenoménem počítače, který splňuje hned několik funkcí. Jedinec se stává přímým aktérem počítačové hry, takže napětí zažívá na vlastní kůži, dále může zároveň poslouchat svou oblíbenou hudbu nebo vyhledávat informace na internetu. Přesto se sledování televize umístilo o jednu příčku výše než četba knih.

Četbu knih ve volném čase preferuje 45,7% dotázaných. Zajímavou skutečností je, že téměř dvakrát více chlapců než dívek se zabývá četbou (51,6% chlapců oproti 38,1% dívek). Údaje poměrně odpovídají výsledkům otázky č. 3, kde 61,3% uvedlo, že rádo čte (50% dívek a 50% chlapců). Četba knih je tak u pubescentů na čtvrtém místě z jedenácti nabízených možností. Jak je vidět, patří čtení k poměrně vyhledávané aktivitě.

Překvapivě až za četbou knih se umístilo hraní her na počítači, ale potvrdilo se, že je zálibou především chlapců. Tuto možnost tedy zvolilo

43,5% respondentů, z toho pouze 16,9% dívek a 64,1% chlapců (u chlapců je tato aktivita vůbec nejoblíbenější). Ovšem o jejím přínosu se dá diskutovat. Jistým pozitivem je, že rozvíjí postřeh, podporuje reflexy a logickou paměť. S určitými hrami je spojena i jistá dávka adrenalinu. Avšak nepodněcuje fantazii (a když tak nevhodně), nerozvíjí slovní zásobu a nedává dětem mnoho pozitivních podnětů.

Čas v přírodě rádo tráví 33,2% pubescentů, z toho 43,2% dívek a téměř o polovinu méně chlapců (25,5%). Pobyt v přírodě je pravděpodobně spojen s činnostmi, která je šestou nejoblíbenější (ačkoli pro některé jedince to může být spíše povinnost), a tou je péče o zvíře. Počet kladných odpovědí se téměř shoduje s počtem odpovědí, týkajícího se přírody. O domácího mazlíčka se tedy stará 31,4% dospívajících, z toho 40,7% dívek a 24,2% chlapců. Můžeme tedy předpokládat, že v přírodě tráví většinou čas se svým zvířetem.

Specifické zájmy v různých kroužcích rozvíjí 29,2% dotázaných (19,5% dívek a 36,6% chlapců). Počet těchto dětí je poměrně vysoký, což je velmi pozitivní. Díky zájmovým kroužkům se dítě rozvíjí po stránce dovednostní i osobní. U chlapců byly nejčastěji uváděny sportovní oddíly (fotbal, volejbal a tenis) v 16 případech. U dívek to byly pěvecké kroužky či hraní na hudební nástroj (8 dívek a 3 chlapci), dále výtvarné a taneční kroužky (10 hlasů).

Jako devátou v pořadí respondenti zvolili možnost jiné záliby (25,8% hlasů). Objevila se zde vzácná rovnováha mezi chlapci s 27,5% a dívkami s 23,7%. Zde měli možnost upřesnit jaké jiné aktivity vykonávají. Nejčastěji se objevoval poslech hudby (20 hlasů), programování (25 chlapeckých hlasů), tanec (10), práce s dětmi v rámci zájmového spolku Skaut (10), různé práce týkající se automobilů (7 chlapců), ale také pomáhání v rodinné firmě (5 hlasů).

Dnešní uspěchané době bohužel odpovídá předposlední umístění společných aktivit s rodiči. Tuto možnost zvolilo pouhých 16,6% pubescentů (22,1% dívek a 12,4% chlapců). Tato fakta plně odpovídají i výsledkům

otázky č. 16, ve které jsme zjišťovali záliby rodičů. Podle těchto odpovědí rodiče tráví volný čas se svými dětmi v pouhých 36 případech.

Na posledním místě se umístilo psaní příběhů či básní. Tuto možnost jsme zařadili vzhledem k faktu, že v období dospívání děti často vyjadřují své pocity písemnou formou pomocí deníků, povídek nebo psaním poezie. K této činnosti se přiznalo 9,6% respondentů, poměr mezi dívkami a chlapci byl vyrovnaný (10,2% dívek a 9,1% chlapců).

Zjistili jsme tedy, že nejprovozovanější činností u dívek je povídání s kamarády, následují sportovní aktivity a procházky v přírodě s domácím mazlíčkem. Chlapci jednoznačně preferují hraní her na počítači, dále provozují sport, zábavu s přáteli a sledování televize. Čtení knih se celkově umístily na čtvrtém místě, mají tedy ve volnočasových aktivitách pubescentů své pevné místo.

Výsledky výzkumu L.Václavíkové a I. Gabala (2003) se poněkud liší. Denně se věnuje sledování televize a videa 87% respondentů, následuje poslech hudby (69%) a sdružování se s vrstevníky (59%). Poměrně hodně času tráví děti se svými rodiči (57%), naopak na počítači hraje pouze 35%. Poměrně nelichotivé místo zaujímá četba, které se věnuje pouze 28% dětí. Ze srovnání obou výzkumů vyplývá, že sílí pozice počítače, naopak klesá vliv rodičů na zájmy dítěte a že stoupají preference pubescentů ve prospěch knih.

Otázka č. 15 – Vlastníte ve vašem bytě či domě knihovnu?

Cílem této otázky bylo zjistit, zda děti mají možnost číst knihy z domácí knihovny. Předpokládáme totiž, že děti, které mají doma knihy a které vidí číst své rodiče, zaujmou k četbě pozitivnější vztah, než je-li tomu naopak.

Zaměřili jsme se pouze na rozlišení kladné či negativní, protože rozdíly z hlediska pohlaví či věku se ukázaly být pochopitelně nevelké. Vlastnictví domácí knihovny totiž spíše souvisí se vzděláním a socioekonomickým postavením rodičů.

Máte doma knihovnu?	
Ano	Ne
230	41

Z našich výsledků vyplývá, že naprostá většina pubescentů má doma přístup ke knihám, a to v 84,9%. Pouhých 15,1% respondentů nemá doma žádnou knihovnu. Myslíme si, že z těchto dětí se často stávají úplní nečtenáři (ti, co nepřečtou ani jednu knihu za měsíc).

Důležitost vlastní knihovny potvrzuje i výzkum L. Václavíkové a I. Gabala z roku 2003, podle kterého má matka, protože tráví s dětmi více času, větší možnost přímo i nepřímo motivovat dítě ke čtenářství. V tomto případě platí, že číst před dítětem neškodí, ale naopak pomáhá. Podle výsledků tohoto výzkumu vidí číst své rodiče každý den 27% dětí.

Otázka č. 16 – Jaké je vzdělání tvých rodičů? a Otázka č. 17 – Jaké jsou záliby tvých rodičů?

Do našeho výzkumu byly zařazeny, víceméně jako doplňující, otázky mapující záliby rodičů žáků a jejich vzdělání. Vliv vzdělání rodičů se neukázal tak průkazný, jak jsme předpokládali. Vysokoškolské vzdělání má 21,6% rodičů, středoškolské 29%, vyučeno v učebním oboru je 20,5% a základní

vzdělání má pouze 7,9% rodičů. V 21% žáci vzdělání nebo povolání rodičů neuvedli nebo ho nebylo možné vysledovat (mateřská dovolená, invalidní důchod, úmrtí, rozvod rodičů, mnoho dětí neuvedlo údaje žádné). Spektrum vzdělanosti je tedy rovnoměrné.

Co se týče zálib rodičů a jejich případného vlivu na zájmy dětí je možné vysledovat rozdíly v prioritách u rodičů dětí základní školy a gymnázia. Zde je nutno dodat, že podíl vysokoškolsky vzdělaných rodičů dětí gymnázia je o 15% vyšší než uvedený průměr, což určitý vliv může mít. Přesto četbu jako zálibu rodičů ve volném čase uvádí 37,5% žáků ZŠ a zaujímá třetí místo v žebříčku zálib, na gymnáziu je to 55,8% a zaujímá druhé místo. Pro doplnění uvádíme další pořadí zálib rodičů – na prvním místě u rodičů žáků ZŠ sledování televize (48,8%), na druhém místě zábava s přáteli (47,7%) a na třetím již uvedená četba. U rodičů žáků gymnázia je na prvním místě pobyt v přírodě (62,2%), na druhém místě četba a na třetím sport (43,8%).

6. Závěr

V naší diplomové práci jsme se pokusili o profil současného dětského čtenáře, dále jsme poukazovali na efektivitu výuky literatury a na možnosti jejího zlepšení (zvláště při četbě lyrických textů, tedy o to, jak tuto poezii přiblížit dnešnímu pubescentovi). Uvědomujeme si však, že tato problematika je tolik komplikovaná a rozsáhlá, že k její komplexní analýze je nutný mnohaletý výzkum na podstatně větším vzorku respondentů. Doufáme však, že tento výzkum popsal aktuální stav a proměny pubescentního čtenářství na zvolených školách a nastínil určité problémy v této oblasti, se kterými se pedagogové potýkají. Domníváme se tak, že bude přínosný pro všechny pedagogické pracovníky a rodiče, kteří se podílejí na výchovně vzdělávacím procesu a mají zájem dospívající pozitivně rozvíjet.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že počet dětí, které rády čtou, je poměrně vysoký. Tento počet není příliš závislý na věku, ani na pohlaví pubescentů. Z literárních žánrů chlapci preferují četbu sci-fi a fantasy románů, dále dobrodružných příběhů. Dívky častěji čtou dívčí romány a humorné příběhy. Na okraji zájmu pubescentů stojí bohužel poezie. Pořadí oblíbenosti žánrů se od roku 1995 příliš nemění. Zaznamenali jsme pokles oblíbenosti dobrodružného románu, naopak nyní stoupá zájem dospívajících o populárně naučnou literaturu.

Děti staršího školního věku se při výběru knih nejčastěji spoléhají na svůj vlastní názor, na druhém místě jsou pak ovlivněni svými vrstevníky a na třetím jsou vedeni radami svých rodičů. Pozice učitele v tomto ohledu slábne, jelikož ho respondenti zařadili až na čtvrté místo. Působení učitele je ale většinou vnímáno kladně. Sledujeme, že od roku 1995 se výrazně zvýšil vliv vrstevníků na výběr knih.

Pubescenti nejčastěji získávají literaturu z knihkupectví, nezanedbávají ale ani návštěvu veřejné knihovny. Často využívají i možnosti půjčování knih od svých kamarádů a zdroje z vlastní knihovny. Téměř opomíjejí literaturu ve školní knihovně.

Dívky vyhledávají četbu především pro potěšení a při chvílích odpočinku, naopak chlapci v knihách velmi často hledají nové poznatky, čtou tedy pro poučení. Velké množství chlapců má pocit, že je k četbě nuceno učitelem. Obě pohlaví si při čtení všimají děje, celkového dojmu knihy a postav. Překvapivě silnou pozici má i kategorie kompozice a jazyk. V tomto ohledu se naše výsledky rozcházejí s poznatky J. Tomana, podle kterých je kompozice a jazyk na úplném okraji zájmu pubescentů.

Nejoblíbenější volnočasovou aktivitou dívek je povídání si s kamarády, sportovní aktivity a procházky v přírodě. Chlapci preferují hraní her na počítači, sport, zábavu s přáteli a sledování televize. Celkově se četba ve volném čase v našem výzkumu umístila na čtvrtém místě, což dokazuje, že má, co se týče zájmů, u pubescentů stále své pevné místo.

Je tedy na nás všech, učitelích i rodičích, aby v dnešní uspěchané přetechnizované době, době počítačů a internetu četba knih neztratila svoji jedinečnost ve výchově a vývoji dětí.

7. Seznam použité literatury

- 1) Bastl, M. a kol. Recepce literárních děl žáky základní a střední školy. Pedagogická fakulta v Hradci Králové, 1988. 166 s. ISBN 60-219-88
- 2) Haman, A. Literatura z pohledu čtenářů. Československý spisovatel, Praha 1991. 176 s. ISBN 80-202-0281-1
- 3) Haman, A. Úvod do studia literatury a interpretace díla. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 1997. 136 s. ISBN 80-7040-320-X
- 4) Hyhlík, F. Psychologie mladého čtenáře. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1963. 139 s. ISBN 14-400-64
- 5) Chaloupka, O. Horizonty čtenářství. Albatros, Praha 1971. 127 s. ISBN 13-718-71
- 6) Chaloupka, O. Literární výchova ve škole a dětská četba. Albatros, Praha 1978. 34 s.
- 7) Chaloupka, O. O literatuře pro děti. Československý spisovatel, Praha 1989. 112 s. ISBN 22-023-89
- 8) Chaloupka, O. Rozvoj dětského čtenářství. Albatros, Praha 1982.

9) Konečný, J., Urbanovská, E. Psychologie pro učitele. Univerzita Palackého v Olomouci 2002. 106 s. ISBN 80-244-0554-7

10) Lederbuchová, L. Didaktická interpretace uměleckého textu jako metoda literární výchovy na občanské a střední škole I. Západočeská univerzita v Plzni 1995. 57 s. ISBN 80-7043-170-9

11) Linhartová, D. Psychologie pro učitele. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 2000. 257 s. ISBN 80-7157-476-7

12) Pechar, J. Interpretace a analýza literárního díla. Filosofický ústav AV ČR, Praha 2002. 288 s. ISBN 80-7007-163-X

13) Prudký, L. Výzkumy čtenářských zájmů dětí a mládeže v Liberci. In. Současnost literatury pro děti a mládež 39 – 48, 1996

14) Taxová, J. Pedagogicko psychologické zvláštnosti dospívání. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1987. 276 s. ISBN 14-426-87

15) TOMAN, Jaroslav. Dětské čtenářství a literární výchova. Akademické nakladatelství CERM, 1999. 22 s. ISBN 80-7204-111-8.

16) Toman, J. Hodnoty a funkce zájmové četby ve čtenářské konkretizaci dnešních pubescentů. In. Literatura bez hranic. Praha 1995

17) Toman, J. Polistopadové proměny dětského čtenáře. In. Zlatý máj 41, 1997, č. 3 – 4

18) Toman, J. Trendy současného dětského čtenářství. In. Dokořán 25, 2003

19) Toman, J. Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1992. 98 s. ISBN 80-7040-055-2

20) Václavíková – Helšusová, L., Gabal, I.: Jak čtou české děti? In: Dokořán 25, 2003. Dostupný z WWW: <http://www.gac.cz/documents/CTENARI-FINAL.pdf>

21) Vágnerová, M., Valentová, L. Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita. Karolinum, Praha 1994. 115 s. ISBN 80-7066-384-7

22) Vágnerová, M. Psychologie školního dítěte. Karolinum, Praha 1997. 88 s. ISBN 80-7184-487-X

8. Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník (Průzkum zjišťující priority a zájmy dětského čtenáře)

Příloha č. 2: Tabulka 3a a Tabulka 3b

Příloha č. 3: Tabulka 9a,b

Příloha č. 4: Grafy

Příloha č. 1

Průzkum zjišťující priority a zájmy dětského čtenáře

Cílem mého výzkumu je zjistit, zda děti na ZŠ rády čtou a kdo je ke čtení inspiruje, ale také poznat všeobecné zájmy dítěte. Výsledky tohoto výzkumu dle mého názoru uplatní všichni pedagogové a vychovatelé. S pomocí těchto výsledků lze totiž směřovat výuku a výchovu správným směrem vstříc opravdovým zájmům dítěte a posílit úlohu učitele při ovlivňování zájmů žáka.

1. Pohlaví chlapec dívka
2. Ročník ZŠ 6. 7. 8. 9.
3. Čteš rád? ano ne je mi to lhostejné

4. Vypiš své neoblíbenější knihy za uplynulý rok (napiš jméno autora a název knihy)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Pokud si nepamatuješ autora a název knihy, popiš stručně příběh knihy

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. Které jsou tvé oblíbené literární žánry?

- populárně naučná literatura dobrodružný příběh pohádka
- dívčí román sci-fi, fantasy román příběh s dětským hrdinou
- poezie humorný příběh detektivní příběh cestopis
- jiný žánr jaký.....

7. Jaké čteš časopisy? (vypiš jejich názvy)

.....
.....
.....
.....

8. Kdo má na tebe vliv při výběru knihy?

učitel rodič sourozenec prodavač knih
kamarád knihovník jiná osoba která..... nikdo

9. Jak získáváš knihy?

ve školní knihovně v vlastní knihovně ve veřejné knihovně
v knihkupectví v knihovně rodičů od kamarádů
jinak

10. Pokud jsi v ot. 8 zvolil(a) možnost jinak, upřesni jakým způsobem knihy získáváš

.....
.....

11. Proč čteš?

pro poučení pro zábavu pro relaxaci
z povinnosti pro rozšíření slovní zásoby jiný důvod jaký.....

12. Co tě při čtení nejvíce zaujme?

postavy kompozice a jazyk prostředí
grafika a ilustrace celkový dojem knihy děje

13. Kolik knih jsi přečetl(a) za poslední měsíc?

14. Co rád(a) děláš ve volném čase?

čtu sportuji bavím se s kamarády dívám se na TV
chodím do přírody starám se o zvíře píši příběhy nebo básně
trávím čas s rodiči hraji hry na počítači rozvíjím své zájmy

v různých kroužcích mám jiné zájmy jaké

15. Vlastníte ve vašem bytě či domě knihovnu?

ano ne

16. Jaké je vzdělání tvých rodičů?

matka

otec

16. Jaké jsou záliby tvých rodičů?

četba sport zábava s přáteli sledování TV

rybaření pobyt v přírodě hraní her na počítači turistika

nemají na své zájmy čas mají jiné zájmy

jaké:.....

.....

.....

.....

.....

Děkuji za spolupráci.

Příloha č. 2

Tabulka 3a – Čteš rád(a)? (ZŠ Nová)

	6. ročník		7. ročník		8. ročník		9. ročník		Celkem	
	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	d	ch
Ano	9	4	10	12	13	11	15	11	47	38
Ne	3	6	5	7	2	6	1	7	11	26
Je mi to lhostejné	2	10	0	3	5	9	9	3	16	25

Tabulka 3b – Čteš rád(a)? (Gymnázium Jírovцова)

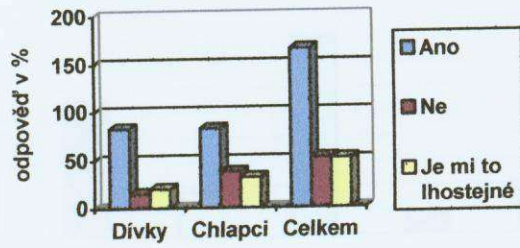
	6. ročník		7. ročník		8. ročník		9. ročník		Celkem	
	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	d	ch
Ano	8	14	15	6	6	14	7	11	36	45
Ne	0	4	0	4	1	0	3	4	4	12
Je mi to lhostejné	1	2	0	1	1	3	0	1	2	7

Příloha č. 3

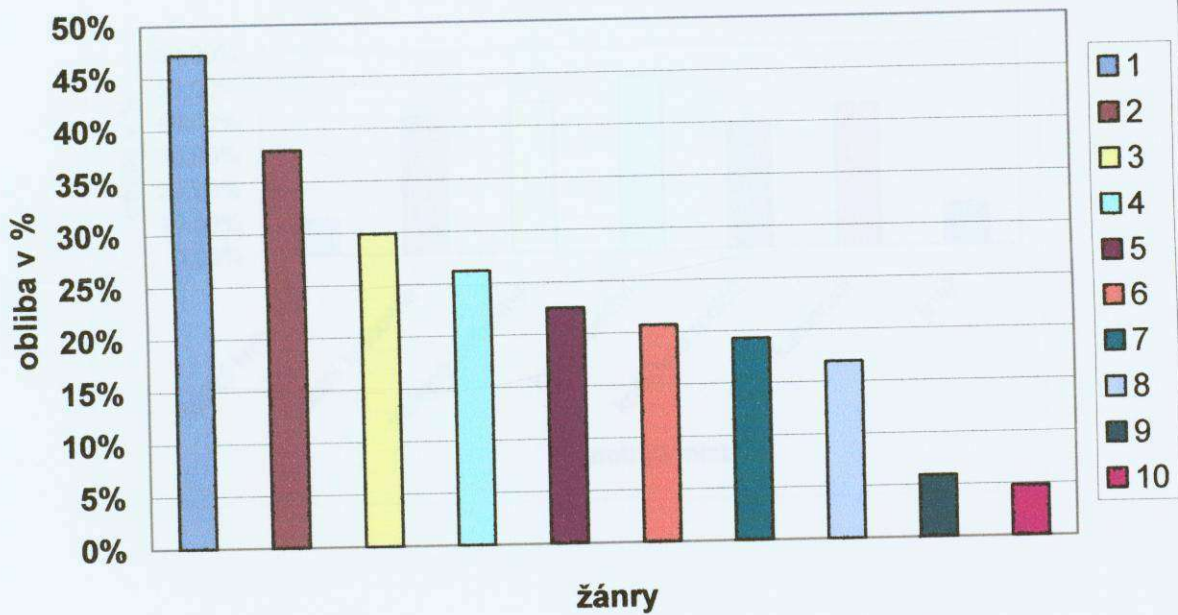
Tabulka 9a, b – Jak získáváš knihy? (obě školy)

	6. ročník		7. ročník		8. ročník		9. ročník		Celkem	
	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	d	ch
Ve školní knihovně	3	6	2	4	4	1	3	6	12	17
V domácí knihovně	8	14	8	14	15	15	17	20	48	63
Ve veřejné knihovně	12	10	18	7	21	25	14	13	65	55
V obchodě	9	16	10	15	19	30	20	20	58	79
Od rodičů	5	21	7	15	13	16	11	13	36	65
Od kamarádů	10	9	12	6	19	19	19	21	62	55
jinak	2	5	3	1	13	4	1	5	19	15

Čteš rád(a)?

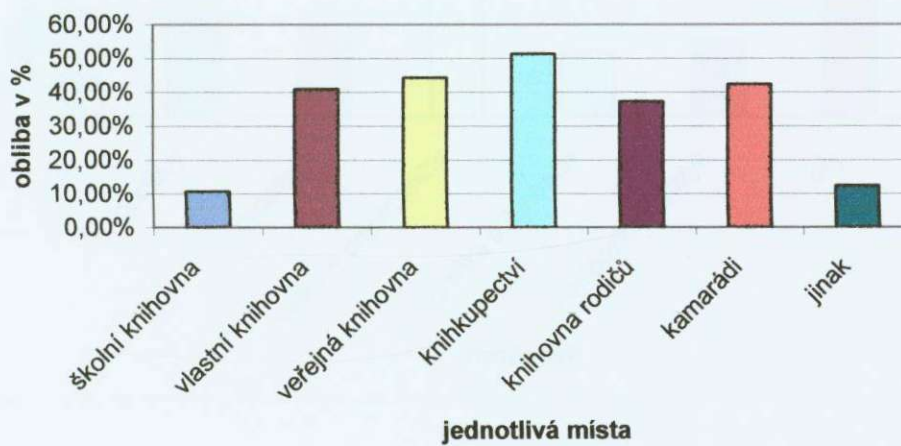
Které jsou tvé oblíbené literární žánry?

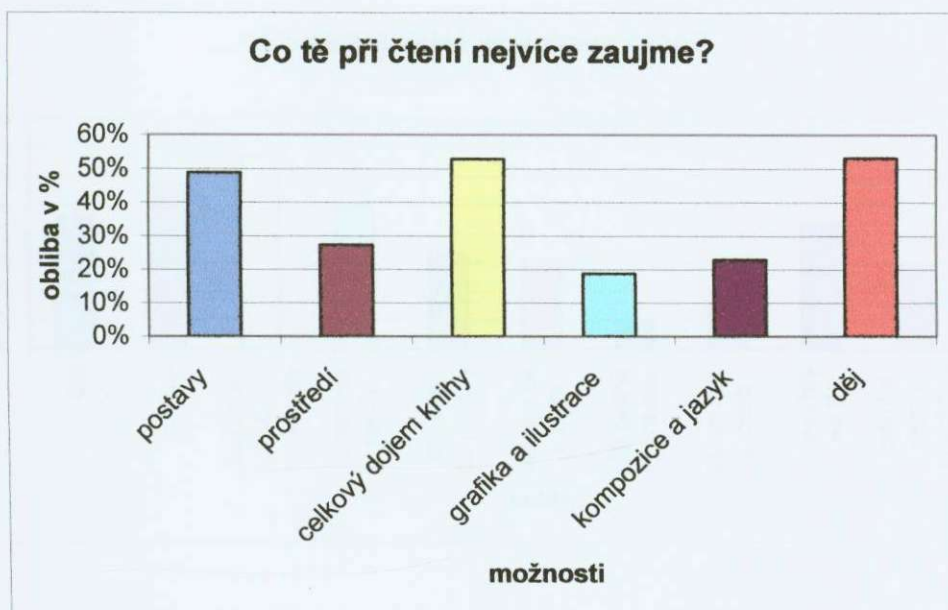

Kdo má na tebe vliv při výběru knihy?

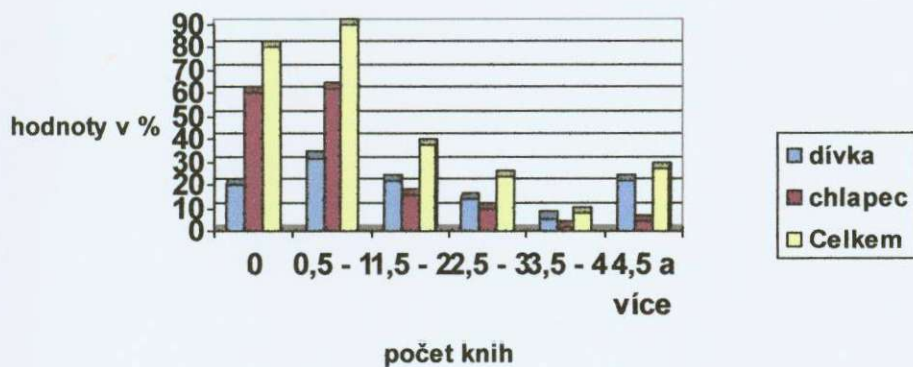

Kde získáváš knihy?

Kolik knih jsi přečetl(a) za poslední měsíc?

Co rád(a) děláš ve volném čase?

